

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій
Юридичний факультет
Кафедра публічного та приватного права

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА
ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Збірник матеріалів круглого столу

(м. Чернігів, 22 травня 2025 року)

Чернігів 2025

УДК 342.7:342.78

A43

*Затверджено рішенням вченої ради Національного університету
«Чернігівська політехніка» (протокол № 6 від 26 травня 2025 року).*

Актуальні питання реалізації прав людини та громадянина в умовах
A43 воєнного стану: збірник матеріалів круглого столу (м. Чернігів,
22 травня 2025 року). – Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2025. – 76 с.

Збірник містить тези доповідей на тему: «Актуальні питання реалізації прав людини та громадянина в умовах воєнного стану». До збірника включені тези студентів закладів вищої освіти. Збірник адресований здобувачам вищої освіти, аспірантам, викладачам, фахівцям у галузі права та всім, хто цікавиться проблемами реалізації прав людини і громадянина в умовах воєнного стану України.

*Тексти тез представлені в авторській редакції. Відповідальність за
точність поданих фактів, цитат і прізвищ несуть автори.*

УДК 342.7:342.78

© Національний університет
«Чернігівська політехніка», 2025

ЗМІСТ

Баштова М. В. Актуальні питання соціального захисту осіб з інвалідністю під час воєнного стану	4
Бугай Д. А. Деякі питання особливостей трудового законодавства в Україні	7
Горчинська Л. А. Ефективність діяльності митних органів України	9
Гоцман К. П. Правовий статус ветеранів війни як отримувачів безоплатної правничої допомоги	12
Дем'яненко А. Р. Роль юридичних клінік у підготовці правників	15
Євтушенко А. С. Окремі питання відповідальності за несплату аліментів на дитину.....	17
Кальян В. В. Колізії в трудовому законодавстві України та шляхи їх усунення.....	21
Кобець О. О. Усиновлення в умовах війни	24
Коновалов О. А. Правовий режим національних природних парків	27
Кром В. В. Передумови виникнення юридичної клінічної освіти	30
Куц А. О. Охорона праці жінок.....	33
Лабенок А. О. Принцип змагальності в кримінальному процесі в контексті практики ЄСПЛ та євроінтеграційні процеси України.....	36
Липовенко А. В. Проблеми державного регулювання та управління у сфері інтелектуальної власності у період воєнного стану	39
Мінченко А. С. Міжнародний кримінальний суд: співпраця з Україною	43
Москаленко А. О. Особливості соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану.....	46
Павлунько К. С. Укладання шлюбу під час воєнного стану	50
Радай А. І. Порядок укладення трудового договору	52
Різник Г. В. Окремі питання майнового режиму майна подружжя	55
Рудник Р. В. Відповідальність нотаріуса.....	59
Суярко К. О. Особливості розгляду Європейським судом з прав людини міждержавних скарг.....	62
Титенок К. Т. Особливості робочого часу в умовах воєнного стану	65
Трач В. В. Правовий статус іноземців: міжнародний та національний аспект.....	69
Фандєєва В. А. Нотаріус як медіатор у врегулюванні конфліктних ситуацій.....	73

Баштова М. В., студентка гр. ПР-231

Науковий керівник: Чічкань М. В., доцент кафедри публічного та приватного права, кандидат юридичних наук, доцент
*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Після початку повномасштабної війни в Україні у 2022 році соціальна сфера зазнала істотних змін. Багато людей опинилися у складних життєвих обставинах, і однією з найбільш уразливих груп стали особи з інвалідністю. Це як ті, хто мав інвалідність ще до війни, так і ті, хто отримав її внаслідок бойових дій. Через велику кількість поранених серед цивільного населення та військових, зросла й загальна кількість людей, які потребують особливої уваги та підтримки. За інформацією ЗМІ їхня кількість сягнула трьох мільйонів, що на 300 тисяч більше порівняно з довоєнним періодом [1].

Соціальний захист осіб з інвалідністю в Україні має чітке нормативно-правове підґрунтя. Він базується не лише на положеннях Конституції України, але й на спеціалізованому законодавстві, зокрема Законі України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні». Нормативно-правова база передбачає систему гарантій, що охоплює надання пільг, медичних, реабілітаційних та соціальних послуг, а також забезпечення умов для повноцінної інтеграції осіб з інвалідністю в усі сфери суспільного життя.

В умовах дії воєнного стану спостерігається тенденція до впровадження державою спрощених адміністративних механізмів надання соціальних послуг. Так, за офіційною інформацією Міністерства соціальної політики України, особи похилого віку та особи з інвалідністю отримують соціальні послуги з догляду за спрощеною процедурою. Головною метою цих змін було забезпечити якнайшвидше влаштування осіб з інвалідністю до інтернатних установ або отримання допомоги вдома, адже під час бойових дій зволікання може коштувати життя. Заяву про надання таких послуг можна подати до органів соцзахисту, військових адміністрацій або безпосередньо до надавачів послуг. Рішення приймається максимально оперативно - у межах двох робочих днів від моменту звернення, що в разі швидше за довоєнну процедуру. Це нововведення стало значним полегшенням для осіб з інвалідністю та їхніх родин, яким в умовах воєнного часу часто важко своєчасно отримати навіть базову соціальну підтримку [2].

Разом із тим, реалії війни висвітлили серйозні виклики на місцях, зокрема нестачу ресурсів та інституційних спроможностей. Прикладом відповіді на ці виклики може слугувати Вільшанська територіальна громада, яка впровадила локальні заходи підтримки: забезпечення безкоштовного санаторно-курортного лікування, надання житлово-комунальних пільг та інших форм допомоги для осіб з інвалідністю [3].

На загальнодержавному рівні у 2025 році передбачено фінансування соціального захисту осіб з інвалідністю у розмірі 6,7 млрд грн, що на 300 млн грн більше порівняно з попереднім роком. Крім того, урядом реалізується програма компенсації витрат бізнесу за створення інклюзивних робочих місць. У липні 2024 року в межах цієї програми було виплачено понад 38 млн грн. Важливою ініціативою стало також налагодження обміну інформацією між Фондом соціального захисту осіб з інвалідністю та Державною службою зайнятості, що дозволило активізувати процеси працевлаштування [4, 5].

У цьому контексті варто також звернути увагу на динаміку працевлаштування: станом на початок 2023 року понад 403 тисячі осіб з інвалідністю були працевлаштовані на більш ніж 72 тисячах підприємств. Переважна більшість з них - це особи з другою та третьою групами інвалідності (86,7%), що свідчить про наявний потенціал до трудової інтеграції, але водночас і про необхідність подальшого розширення можливостей працевлаштування.

Активну участь у реалізації заходів соціального захисту бере Міністерство соціальної політики України, яке координує реалізацію державних програм з протезування, забезпечення технічними засобами реабілітації та надання психосоціальної підтримки. Зокрема, на сайті Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю публікуються оновлені інформаційні буклети, що містять алгоритми доступу до допомоги та переліки необхідних документів [6,7].

Варто також відзначити вагому роль міжнародних гуманітарних партнерів. Зокрема, Міністерство соціальної політики України уклало низку меморандумів із Міжнародним Комітетом Червоного Хреста, Товариством Червоного Хреста України та Міжнародною організацією з міграції (МОМ). У межах цих домовленостей реалізуються програми фінансової підтримки вразливих категорій населення. Особам з інвалідністю, у тому числі з числа ВПО, надається грошова допомога: 2220 грн щомісяця від МОМ (впродовж трьох місяців) та 2500 грн одноразово від Червоного Хреста [8]. Зусилля з надання допомоги охоплюють всю територію України, приділяючи особливу увагу постраждалим регіонам - Донецькій, Луганській, Харківській, Запорізькій, Херсонській та Миколаївській областям, що дозволяє забезпечити системність і координацію між державою та міжнародними партнерами.

Також слід зазначити, що у 2025 році відбулися кардинальні зміни у процедурі встановлення інвалідності в Україні. У межах реформи системи визначення інвалідності заплановано перехід на нову модель оцінювання повсякденного функціонування осіб. Від 1 січня 2025 року замість традиційної процедури МСЕК було впроваджено підхід, заснований на принципах Міжнародної класифікації функціонування. Відповідні зміни передбачені постановою Кабінету Міністрів України №1338 від 15 листопада 2024 року, до якої входять п'ять супровідних документів, що регламентують порядок проведення оцінювання, критерії встановлення інвалідності та організаційні аспекти реалізації реформи [9,10].

У підсумку слід зазначити, що система соціального захисту осіб з інвалідністю, попри виклики війни, демонструє здатність до трансформації та розвитку. Серед пріоритетів - подальша цифровізація послуг, розширення доступності сервісів на місцевому рівні, а також удосконалення нормативно-правової бази. Збереження фокусу на правах і потребах людей з інвалідністю є критично важливим для побудови інклюзивного та справедливого суспільства.

Список літератури

1. В Україні налічується 3 мільйони людей з інвалідністю. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3763345-v-ukraini-nalicuetsa-3-miljoni-ludej-z-invalidnistu-zolnovic.html> (дата звернення: 21.04.2025).
2. Люди похилого віку та люди з інвалідністю отримують послуги з догляду під час воєнного стану за спрощеною процедурою. *Міністерство соціальної політики України*. URL: <https://mssp.gov.ua/press-center/news/lyudy-pokhyloho-viku-ta-lyudy-z-invalidnistyu-otrymayut-posluhy-z-dohlyadu-pid-chas-voyennoho-stanu-za-sproshchenoyu-protseduroyu> (дата звернення: 21.04.2025).
3. Соціальне забезпечення осіб з інвалідністю внаслідок війни. *Вільшанська громада*. URL: <https://vilshsr.gov.ua/news/1731483644/> (дата звернення: 21.04.2025).
4. Видатки на соціальний захист осіб з інвалідністю збільшено на 300 млн грн порівняно з 2024 роком. *Міністерство Фінансів України*. URL: <https://mof.gov.ua/uk/news/derzhbiudzheta-2025-vidatki-na-sotsialnij-zakhist-osib-z-invalidnistiu-zbilsheno-na-300-mln-grn-porivniano-z-2024-rokom-4939> (дата звернення: 22.04.2025).
5. Впродовж дії воєнного стану кількість працевлаштованих осіб з інвалідністю в Україні зросла. *Комітет Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів*. URL: https://komspip.rada.gov.ua/news/main_news/76750.html (дата звернення: 22.04.2025).

6. Шлях до відновлення: протезування. *Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю*. URL: <https://www.ispf.gov.ua/gromadskosti/shlyah-do-vidnovlennya-protezuвання-osib-z-amputaciyeyu> (дата звернення: 22.04.2025).

7. Як безоплатно отримати допоміжні засоби реабілітації за державною програмою – алгоритм дій. *Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю*. URL: <https://www.ispf.gov.ua/gromadskosti/yak-otrimati-dzr> (дата звернення: 22.04.2025).

8. Умови надання грошової допомоги від міжнародних організацій. *Міністерство соціальної політики України*. URL: <https://aid.edopomoga.gov.ua/terms> (дата звернення: 23.04.2025).

9. Оцінювання функціонування з 1 січня 2025 року. *Міністерство охорони здоров'я України*. URL: <https://moz.gov.ua/uk/ocinyuvannya-funkcionuvannya-z-1-sichnya-2025-roku> (дата звернення 28.04.2025)

10. Деякі питання запровадження оцінювання повсякденного функціонування особи. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2024-п#Text> (дата звернення: 28.04.2025).

Бугай Д. А., студент гр. МПР(ацю)-241

Науковий керівник: Литвиненко В. М., завідувачка кафедри публічного та приватного права, кандидат юридичних наук, доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ОСОБОЛИВОСТЕЙ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

Трудові правовідносини — одна з найчутливіших сфер у правовій системі будь-якої держави. В Україні, де відбуваються глибокі соціальні, політичні та військові трансформації, питання ефективного регулювання праці набувають особливої ваги. Законодавство, покликане гарантувати права працівника, змушене адаптуватися до умов невизначеності, нестабільності та воєнної необхідності. У таких обставинах особливої актуальності набуває комплексне осмислення характерних рис, проблем та перспектив розвитку трудового законодавства України.

Трудове законодавство в Україні базується, в основному, на Кодексі законів про працю (далі - КЗпП) 1971 року, який, попри численні зміни, зберігає структуру і логіку, властиві ще радянському правовому мисленню. Це

створює ситуацію, коли правові норми не відповідають сучасному динамічному ринку праці, гнучким формам зайнятості та цифровим інструментам організації праці.

Як зазначала Н.Б. Болотіна, «чинне трудове законодавство України не встигає за розвитком трудових відносин, які вже значною мірою вийшли за межі традиційних підходів до працевлаштування» [1, с. 76]. Законодавство має яскраво виражену соціальну орієнтацію, однак часто не забезпечує ефективного балансу між інтересами працівників та роботодавців.

Військова агресія росії, що триває з 2014 року та набула повномасштабного характеру у 2022 році, суттєво вплинула на трудове право. У відповідь на нові виклики Верховна Рада ухвалила Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 р. № 2136-IX, що значно змінив підходи до регулювання праці.

Серед новацій — спрощений порядок звільнення, скорочення тривалості відпусток, можливість зміни істотних умов праці без згоди працівника, гнучкі механізми встановлення та зміни режиму роботи. На думку О.О. Тулякова, подібні зміни є «вимушеним кроком правової системи, яка намагається забезпечити функціонування економіки, не втрачаючи базових соціальних стандартів» [3, с. 54].

На нашу думку, такі зміни можна вважати виправданими лише як тимчасовий захід. Надмірна гнучкість у сфері трудових гарантій здатна не тільки знизити рівень захисту працівників, а й призвести до втрати довіри до держави як гаранта соціальної справедливості.

Серед проблем чинного трудового законодавства, які найбільш часто згадуються у науковій літературі, є: застарілість КЗпП; відсутність системної кодифікації: існує значна кількість законів і підзаконних актів, що регулюють трудові відносини, але часто суперечать один одному; недостатній правовий захист окремих категорій працівників, зокрема внутрішньо переміщених осіб, мобілізованих, тих, хто втратив роботу внаслідок бойових дій; низький рівень дотримання законодавства. Часто гарантії, закріплені на папері, залишаються недосяжними через формалізм або слабкий контроль.

Як слушно зазначає Л.П. Гнатенко, «реформа трудового законодавства в Україні потребує не лише зміни нормативної бази, а й глибокої трансформації правосвідомості як працівників, так і роботодавців» [4, с. 179].

Щодо перспектив оновлення трудового законодавства наразі в експертному середовищі переважає думка про необхідність прийняття нового Трудового кодексу, який би враховував: Європейські стандарти, зокрема Директиви ЄС у сфері трудового права; гнучкість форм праці, включно з

дистанційною, проектною, платформною; збалансований підхід до соціального захисту та економічної ефективності. Втім, варто відмітити, що за останні роки трудове законодавство зазнало змін з урахуванням викликів, які пов'язані із стрімким розвитком відносин, пандемією Covid-19 та воєнним станом. Зокрема врегульовано дистанційну роботу, надомну роботу та роботу домашніх працівників (ст.ст. 60¹, 60², Глава XI-А Кодексу законів про працю).

Однак, важливо забезпечити ефективне впровадження електронного документообігу в трудових відносинах, оцифрування трудових книжок, автоматизацію звітності. Особливо зараз, коли країна перебуває у стані війни, важливо, щоб трудові права не просто формально існували, а реалізовувалися і реально захищалися. Зміни повинні бути продуманими, щоб після завершення воєнного стану повернути стабільні та справедливі умови праці. Реформа трудового законодавства — це не тільки справа юристів, а й питання соціальної відповідальності держави.

Список літератури

1. Болотіна Н. Б. Трудове право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 416 с.
2. Туляков О. О. Праця в умовах воєнного стану: виклики та законодавче регулювання . *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. № 3. С. 49–59.
3. Гнатенко Л. П. Трудове право України: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 264 с.

Горчинська Л. А., студентка гр. ЦГЮ-211

Науковий керівник: Пузирна Н. С., доцент кафедри публічного та приватного права, кандидат юридичних наук, доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Митна служба – один із ключових органів державного управління, який відіграє вирішальну роль у забезпеченні економічної безпеки країни, підтримці національного бюджету та сприянні міжнародній торгівлі. У сучасних умовах, коли Україна перебуває на шляху інтеграції до європейського простору, особливого значення набуває ефективність функціонування митних органів. Їхня здатність оперативно, прозоро та результативно здійснювати митний

контроль і сприяти зовнішньоекономічній діяльності є важливим чинником економічної стабільності країни.

Однак ефективність діяльності митних органів України зазнає критики як з боку вітчизняних експертів, так і міжнародних партнерів. Незважаючи на численні реформи, система оцінки їхньої діяльності все ще має низку недоліків, серед яких – відсутність універсальних показників ефективності, дублювання функцій, недостатня прозорість та ймовірність корупційних зловживань. У зв'язку з цим виникає потреба у комплексному дослідженні проблеми ефективності митної служби, аналізі чинних систем оцінки та розробці нових підходів, здатних забезпечити підвищення якості роботи митних органів.

Станом на сьогодні митні органи України функціонують за системою оцінки, яка має суттєві недоліки. По-перше, відсутня єдина збалансована система показників, що охоплює всі аспекти діяльності митниці. Існуючі індикатори часто фокусуються лише на кількісних аспектах (кількість перевірок, сума стягнутих платежів тощо), ігноруючи якість надання митних послуг, ефективність взаємодії з бізнесом або прозорість процедур [1, с. 7].

Іншою суттєвою проблемою є відсутність загальнодоступної інформації для проведення незалежного моніторингу. Багато показників залишаються закритими для громадськості, науковців та бізнесу, що створює ґрунт для маніпуляцій і знижує довіру до митної служби. Нерозголошення контрольних та аналітичних показників не дозволяє здійснювати ефективний зовнішній контроль за діяльністю митниці.

Система показників ефективності часто страждає від дублювання функцій та надмірної деталізації. Методи розрахунку є складними, що призводить до суб'єктивного підходу у формі "успіх – невдача". Це знецінює результати аналітики, створює хаос у системі управління й не сприяє розвитку антикорупційного середовища.

Ще одна проблема – це наявність кількох державних відомств, які розробляють та встановлюють показники для митниці. Через це виникає неузгодженість у визначенні критеріїв, подвійне трактування результатів та конфлікти інтересів. Митна служба не завжди має вплив на формування власної стратегії розвитку, оскільки її дії обмежуються рамками, встановленими іншими державними структурами [2].

Світова практика демонструє, що ефективна митниця – це не лише інструмент контролю, але й сервісна служба, яка має допомагати бізнесу, спрощувати торгівлю, знижувати витрати на логістику. В країнах ЄС та США активно впроваджуються моделі оцінювання ефективності, які враховують: 1) час проходження процедур митного оформлення; 2) індикатори

задоволеності користувачів; 3) рівень автоматизації процедур; 4) прозорість інформаційних систем.

Для України вкрай важливо переймати цей досвід і адаптувати його до національних умов, одночасно долаючи структурні проблеми та формуючи цілісну систему оцінювання ефективності митниці.

Першим кроком має стати створення єдиної, логічно структурованої та уніфікованої системи показників, що охоплюватиме ключові аспекти діяльності - контроль, сервіс, інновації. Необхідно скоротити кількість другорядних індикаторів і сконцентруватися на стратегічних, що дійсно відображають якість роботи.

Необхідно забезпечити відкритість ключових аналітичних показників, розміщення їх на публічних платформах, доступ до звітності митної служби. Це підвищить рівень довіри з боку громадськості та дозволить здійснювати незалежний аудит.

Держава має делегувати більше повноважень самій митній службі у сфері розробки та моніторингу ефективності. Водночас варто посилити зовнішній контроль через незалежні аналітичні органи, наглядові ради чи громадські організації [3, с. 73].

Цифровізація є ключем до підвищення прозорості та ефективності. Автоматизовані системи аналізу ризиків, електронне декларування, єдине вікно для експортерів та імпортерів – усе це має бути впроваджено в повному обсязі.

Отже, ефективність діяльності митних органів України залежить від цілого комплексу факторів – як організаційних, так і нормативно-правових. Сьогодні митниця стикається з викликами, які гальмують її модернізацію: складна і неефективна система показників, дублювання функцій, відсутність прозорості, невизначеність підходів до оцінки. Водночас існує потенціал для радикального покращення ситуації: шляхом створення єдиної системи ефективних показників, підвищення рівня відкритості та автоматизації процесів.

Лише за умови комплексного реформування митних органів, їхнього технічного, кадрового та аналітичного оновлення, можливо досягти реальної ефективності в роботі, яка сприятиме економічному зростанню, зменшенню тіньових схем і формуванню позитивного іміджу України на міжнародній арені.

Список літератури

1. Оцінка ефективності роботи митних підрозділів ДФС України / Науково-аналітична доповідь. Д. Серебрянський, А. Вдовиченко, А. Зубрицький, М. Стадник, Г. Орос. Ірпінь: НДІ фінансового права, 2015. 59 с.

2. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо визначення завдань і ключових показників результативності, ефективності та якості службової

діяльності державних службовців, які займають посади державної служби категорій «Б» і «В», моніторингу їх виконання та перегляду: наказ Національного агентства України з питань державної служби від 17.11.2023 № 186-23. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0186859-23#Text>. (дата звернення 05.05.2025 р.)

3. Савченко А. В. Розвиток персоналу: підруч. 2-е вид., переробл. і доповн. Київ: КНЕУ, 2015. 505 с.

Гоцман К. П., студентка гр. КЮ-241

Науковий керівник: Литвиненко В. М., завідувачка кафедри публічного та приватного права, кандидат юридичних наук, доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ПРАВОВИЙ СТАТУС ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ЯК ОТРИМУВАЧІВ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ

Правовий статус ветеранів війни, зокрема, як отримувачів безоплатної правничої допомоги є важливим, адже в умовах сьогодення, особливо зараз, коли на території України триває війна, вкрай необхідно надавати безоплатну правничу допомогу ветеранам війни та членам їхніх сімей. Забезпечення доступу до правосуддя для даних категорій громадян є важливим напрямком реалізації державної політики у сфері забезпечення прав.

Актуальність цього питання полягає в тому, що через війну суттєво збільшилася кількість військовослужбовців, а отже, і ветеранів війни, які потребують захисту та соціальної підтримки. Дослідження правового статусу ветеранів війни та членів їх сімей, як отримувачів безоплатної правничої допомоги, дає змогу краще вивчити проблеми та шляхи для вдосконалення механізмів захисту прав населення в цілому, а також його окремих категорій.

Безоплатна правнича допомога – це правнича допомога, яка повністю або частково фінансується та гарантується державою. Слід зазначити, що право на безоплатну первинну правничу допомогу мають всі, а на вторинну - окремі категорії населення [1], зокрема і ветерани війни та члени їхніх сімей.

У статті 4 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (далі – Закон) вказано, що ветеран війни – це особа, що захищала свою Батьківщину або брала участь у бойових діях на території іншої держави [2]. До цієї категорії належать:

1) учасники бойових дій - це особи, які у воєнний і мирний час беруть участь у виконанні бойових завдань із захисту Вітчизни у складі військових частин, з'єднань, об'єднань і служб Збройних Сил діючої армії і флоту, партизанських і підпільних організацій, інших формувань;

2) особи з інвалідністю внаслідок війни - це особи з числа військовослужбовців діючої армії та флоту, партизанів, підпільників та працівників, що під час захисту України та виконання пов'язаних з цим обов'язків, отримали контузії, захворювання та каліцтва;

3) учасники війни - це військовослужбовці, які в період війни проходили військову службу у Збройних Силах колишнього СРСР, або є трудівниками тилу чи іншими особами, що передбачені вищезазначеним Законом. Варто зазначити, що розділом третім Закону, передбачені пільги для цих категорій населення [2]. Серед них можна виділити надбавку до пенсії, виплати до Дня Незалежності України, знижку або звільнення від квартирної плати, безоплатне одержання ліків та лікування, безоплатний проїзд в громадському транспорті тощо.

Відповідно до частини другої статті 22 Закону ветерани війни та особи, на яких поширюється дія даного Закону, мають право на безоплатну правничу допомогу при вирішенні питань їх соціального забезпечення та звільнення від сплати судового збору, пов'язаного з розглядом цих питань [2].

У межах безоплатної правничої допомоги надаються такі види правничих послуг: надання інформації правового характеру; проведення консультацій та надання роз'яснень з правових питань; складення документів правового характеру; захист та представництво особи у суді та інших органах та інші [3].

Однак, окрім прав, ветерани війни, як отримувачі безоплатної вторинної правничої допомоги, мають і певні обов'язки, що зазначені у Законі України «Про безоплатну правничу допомогу», зокрема: «1) обов'язок вчасно подавати до центру з надання безоплатної правничої допомоги правдиві відомості у повному обсязі, необхідні для організації надання йому такої допомоги; 2) невідкладно повідомляти центр з надання безоплатної правничої допомоги про припинення існування обставин чи підстав, за наявності яких особа була віднесена до категорій осіб, передбачених [статтею 14](#) вищезазначеного Закону, а також про залучення ним іншого захисника (представника); 3) відшкодовувати вартість фактичних витрат, пов'язаних з наданням безоплатної вторинної правничої допомоги, у разі припинення її надання у зв'язку з встановленням факту подання неправдивих відомостей, що стали підставою для надання такої допомоги; 4) нести всі необхідні судові/процесуальні, інші витрати у справі, крім витрат на оплату послуг адвокатів, які надають безоплатну вторинну правничу допомогу, та

відшкодовувати витрати, що пов'язані з її наданням і послуги перекладу; 5) з'являтися у визначені центром з надання безоплатної правничої допомоги час та місце для організації надання безоплатної вторинної правничої допомоги» [3].

Отримати безоплатну правничу допомогу можна різними способами: дистанційно, зателефонувавши до відповідального органу чи написавши заяву, а також особисто, для чого необхідно звернутися до найближчого бюро правничої допомоги незалежно від місця проживання. Бюро працюють по всій території України, крім районів, де зараз тривають бойові дії [4].

Отже, проаналізувавши всю вищенаведену інформацію, можна зробити висновки: 1) правовий статус ветеранів війни, як отримувачів безоплатної правничої допомоги, чітко закріплено на законодавчому рівні; 2) держава виступає гарантом надання всіх послуг у сфері безоплатної правничої допомоги; 3) однак, слід пам'ятати про те, що ветерани війни, крім прав, мають ще й певні обов'язки, які необхідно виконувати, для отримання безоплатної вторинної правничої допомоги.

Список літератури

1. Аналіз системи соціального захисту ветеранів та військовослужбовців. *Національний фонд на підтримку демократії (NED)*. 2022. 142 с. (С. 110-112)
2. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 24.04.2025).
3. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. №3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата звернення: 24.04.2025).
4. УБД 2025. Як ветеранам та їхнім родинам отримати безоплатну правничу допомогу. New voice : вебсайт. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/bezoplatna-yuridichna-dopomoga-yak-otrimati-veteranam-viyni-kudi-zvertatisya-50504419.html>.

Дем'яненко А. Р., студентка гр. КЮ-241

Науковий керівник: Литвиненко В. М., завідувачка кафедри публічного та приватного права, кандидат юридичних наук, доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

РОЛЬ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК У ПІДГОТОВЦІ ПРАВНИКІВ

Юридичні клініки відіграють важливу роль у підготовці майбутніх правників, забезпечуючи їм можливість отримати практичні навички та досвід, необхідні для успішної професійної діяльності. У сучасних умовах, коли вимоги до якості юридичної освіти постійно зростають, юридичні клініки стають невід'ємною частиною освітнього процесу. Вони дозволяють студентам застосовувати теоретичні знання на практиці, розвивати професійні компетенції та формувати етичні стандарти поведінки.

Типове положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України визначає, що юридична клініка – складова частина вищого навчального закладу III-IV рівнів акредитації, який готує фахівців за спеціальністю "Право". Вона створюється з метою забезпечення практичної підготовки та організації навчальної практики для студентів старших курсів [1].

В літературі можна знайти наступне визначення: юридична клініка є навчально-практичним центром, який діє у складі вищих навчальних закладів і спрямований на розвиток професійних навичок майбутніх юристів шляхом надання правничої допомоги та правової просвіти. Адміністрація вищого навчального закладу керує діяльністю клініки, часто залучаючи керівників та викладачів-кураторів для забезпечення методичної підтримки студентів. Крім того, до роботи клініки можуть залучатися фахівці-практики, зокрема адвокати, нотаріуси та працівники суду. Незважаючи на законодавчу вимогу щодо обов'язкової наявності юридичних клінік при юридичних факультетах, їх кількість залишається недостатньою порівняно з кількістю вищих навчальних закладів, які готують юристів. Основними причинами цього, на думку Ірини Юркевич, є низька зацікавленість студентів через відсутність стимулів та недостатня співпраця клінік з потенційними роботодавцями [2, с. 132-134]. Клініки відіграють ключову роль у підготовці студентів, надаючи їм можливість застосовувати здобуті знання в реальні ситуації шляхом надання безоплатної правничої допомоги соціально-вразливим верствам населення. Ця діяльність розвиває у студентів критичне мислення, комунікативні навички, уміння працювати з клієнтами та взаємодіяти з державними органами.

Студенти, які проходять практику в юридичних клініках, мають кращі результати у професійних іспитах та більші шанси на успішне працевлаштування.

Ефективність діяльності юридичних клінік залежить від дотримання професійних стандартів, етичних норм, принципів конфіденційності та незалежності правової допомоги. Підготовка персоналу клінік включає спеціальні курси з правничої клінічної освіти, які інтегрують навчання у практичну діяльність. Юридична клінічна освіта допомагає ліквідувати розрив між теорією та практикою, формуючи ключові компетентності майбутніх юристів. Основні методи навчання в клініках включають інтерв'ювання та консультування клієнтів, аналіз правових ситуацій, формування правових позицій та участь у дебатах, а також застосування етичних стандартів у правовій практиці [3, с. 146-149].

Навчальний процес у юридичних клініках організується спільними зусиллями викладачів та практикуючих юристів, що дозволяє студентам набувати практичний досвід без перерви в основному навчанні. У рамках діяльності клінік студенти приймають відвідувачів, надають їм правову інформацію, складають проєкти юридичних документів, представляють інтереси клієнтів у державних органах та готують письмові консультації згідно зі стандартами юридичних клінік. Письмові консультації відіграють особливу роль у розвитку студентів, оскільки вони сприяють вдосконаленню навичок правової кваліфікації фактів, підбору нормативних джерел та юридичного аналізу. Старшокурсники виконують більш складні завдання, такі як підготовка правових висновків, тоді як молодші курси беруть участь у просвітницьких заходах у школах, університетах та соціальних установах.

Звіт МакКрейта підкреслює важливість набуття студентами універсальних навичок, які дозволяють студентам застосовувати матеріально-правові та процесуальні знання на практиці. Включення юридичних клінік як обов'язкової частини навчального процесу, наприклад, через дисципліни типу "Основи юридичної клінічної практики", може суттєво підвищити ефективність підготовки майбутніх юристів. Досвід деяких клінік, наприклад тернопільської, показує, що студенти після навчання в клініці успішно працевлаштовуються, що свідчить про ефективність клінічного навчання у професійному розвитку студентів [4, с. 43-46].

Отже, юридичні клініки є важливим елементом у підготовці майбутніх правників, забезпечуючи їм можливість отримати під час навчання практичні навички та досвід, що необхідні для успішної професійної діяльності. Вони сприяють розвитку критичного мислення, комунікативних навичок, уміння

працювати з клієнтами та взаємодіяти з державними органами. Завдяки діяльності юридичних клінік студенти мають можливість застосовувати теоретичні знання на практиці, що позитивно впливає на їхні результати під час складання професійних іспитів та шанси в успішному працевлаштуванні.

Список літератури

1. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України : Наказ МОН України від 03.08.2006 № 592. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text> (дата звернення: 23.04.2025).
2. Юркевич І. В. Роль юридичних клінік у підготовці професійних юристів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 2(22). С.131–135.
3. Міловська Н. В. Юридичні клініки у системі практичної підготовки фахівців у галузі права. *New Ukrainian Law*. 2021. № 4. С. 144–150.
4. Кравчук М., Грицан О. Юридична клінічна освіта як ефективний спосіб підготовки правників. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. Вип. 2. С. 42-48.

Євтушенко А. С., студентка гр. 3-8

Науковий керівник: Погарченко Т. В., доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права, кандидат юридичних наук, доцент
Державний торговельно-економічний університет
(м. Київ, Україна)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕСПЛАТУ АЛІМЕНТІВ НА ДИТИНУ

Заборгованість по сплаті аліментів на дитину є доволі розповсюдженою проблемою в нашому суспільстві. За законодавством України батьки зобов'язані утримувати дитину до її повноліття, але часто діти залишаються з матір'ю, а батько має сплачувати аліменти. Практика показує, що цих виплат часто недостатньо або батьки взагалі ухиляються від їх сплати. Таким чином, проблема забезпечення належного рівня утримання дитини в умовах економічної нестабільності та правової недосконалості потребує комплексного підходу. Необхідним є удосконалення механізмів державного контролю за виконанням обов'язків зі сплати аліментів та забезпечення соціальної підтримки одиноких матерів.

Стаття 180 Сімейного кодексу України встановлює, що батьки повинні утримувати своїх дітей до досягнення ними 18 років [1]. Цей обов'язок

починається з народження дитини та триває до її повноліття, навіть якщо дитина набуває повної дієздатності раніше через одруження. Обов'язок батьків утримувати своїх дітей виникає з моменту їх народження та зберігається до досягнення дітьми повноліття. Обов'язок утримувати дитину є рівним та індивідуальним для обох батьків, незалежно від їхнього сімейного стану (перебувають у шлюбі, розлучені чи ні), а також незалежно від того, чи було визнано шлюб недійсним, чи батьків позбавлено батьківських прав.

Стаття 181 Сімейного кодексу України передбачає, що батьки самостійно домовляються про способи утримання дитини [1]. Батько, який проживає окремо, може брати участь в утриманні дитини грошима або іншими видами допомоги. Якщо батьки не можуть домовитися, суд може призначити аліменти у вигляді частки від доходу одного або обох батьків, або у фіксованій сумі. Однак часто трапляються випадки, коли батьки ухиляються від сплати аліментів, посиляючись на відсутність стабільного доходу, або просто не бажають утримувати своїх дітей, навіть маючи дохід. У таких ситуаціях аліменти можуть бути стягнуті через суд, якщо між батьками немає добровільної угоди про їх сплату. Якщо така угода є, то для звернення до суду спочатку потрібно розірвати цю угоду.

Як ми бачимо, держава не лише встановлює обов'язок батьків щодо утримання дитини, але й передбачає відповідальність за його невиконання. Так, відповідно до ч. 1 ст. 164 Кримінального кодексу України, навмисна несплата аліментів, встановлених судом для утримання дітей, а також злісне ухилення батьків від утримання неповнолітніх або непрацездатних дітей, які перебувають на їхньому утриманні, тягне за собою кримінальну відповідальність. Покарання може варіюватися від штрафу до обмеження волі строком до двох років. Якщо ж таке правопорушення вчиняється особою, яка вже була засуджена за аналогічний злочин, передбачені більш суворі санкції, аж до обмеження волі на строк від двох до трьох років. Злісним ухиленням вважаються будь-які дії боржника, спрямовані на уникнення виконання рішення суду, такі як приховування доходів або зміна місця проживання чи роботи без повідомлення виконавця, що призвели до заборгованості зі сплати аліментів за шість місяців [2].

Сімейні відносини щодо утримання мають як моральний аспект: турбота про дітей та непрацездатних є основою моралі та показником розвитку суспільства, так і юридичний: основний обов'язок батьків – утримувати дитину до повноліття, а дітей – утримувати непрацездатних батьків [3, с. 51].

На думку Січко Д., держава, усвідомлюючи недостатній рівень правової обізнаності та правової культури серед платників аліментів, не лише гарантує

право на їх отримання, а й запроваджує практичні механізми для забезпечення належного виконання аліментних обов'язків. Водночас лише наявність законодавчих норм і навіть регулярна індексація розміру виплат не гарантують ефективності системи, оскільки її реалізацію ускладнюють чинники, на кшталт існування тіньової економіки, яка перешкоджає достовірному визначенню доходів боржників [4, с. 87]. Але, на мою думку, значну частину проблем можна подолати, якщо ми матимемо чіткіші правові норми та будемо більш вимогливими до виконання батьками їхнього обов'язку утримувати своїх дітей.

Є. Ханович акцентує увагу на тому, що батьки можуть самостійно узгодити порядок утримання дитини, обравши один із законодавчо передбачених способів - шляхом укладення договору або через судові рішення. Таким чином, сімейне законодавство України дає змогу врегулювати аліментні зобов'язання як у добровільному, так і в примусовому порядку [5, с. 91]. На мою думку, така двоетапна модель є доцільною, оскільки дозволяє уникнути зайвих судових суперечок у разі згоди між батьками, водночас забезпечуючи правовий захист дитини в разі ухилення одного з батьків від виконання своїх обов'язків.

Якщо між батьками немає суперечностей стосовно аліментів, вони можуть укласти письмовий договір про їх сплату, нотаріально завіривши його. У такому договорі вони самостійно визначають розмір і строки виплат, але умови не повинні порушувати прав дитини, встановлених нормами права. При розлученні за спільною заявою батьків, які мають дітей, вони подають до суду нотаріально завірених письмову угоду про місце проживання дітей, їх матеріальне забезпечення та участь у вихованні. Такі угоди можуть стосуватися сплати аліментів як на неповнолітніх, так і на повнолітніх непрацездатних дітей, які потребують матеріальної допомоги.

Укладення угод про сплату аліментів є добровільним та вигідним для батьків, оскільки сприяє мирному врегулюванню питань утримання дітей, зменшує витрати та час, пов'язані з судовим процесом [6, с. 133]. Такий договір, на відміну від судового рішення, дає змогу сторонам узгодити індивідуальні умови та є зручнішим завдяки відсутності потреби звертатися до суду.

Отже, в Україні сплата аліментів на неповнолітню дитину може відбуватися добровільно – шляхом фактичної підтримки або через договір про утримання, чи примусово – на підставі судового рішення. Закон чітко визначає обов'язок батьків утримувати дитину до її повноліття, що є ключовим для забезпечення гідного рівня її життя. На жаль, трапляються випадки ухилення від цього обов'язку, за що передбачена кримінальна відповідальність та можливість позбавлення батьківських прав. На мою думку, хоча законодавче закріплення відповідальності є важливим, справжнє вирішення проблеми

несплати аліментів лежить глибше. Потрібна не лише досконаліша правова база, яка б усунула існуючі неузгодженості у стягненні заборгованостей, але й системна робота над підвищенням усвідомлення батьківської відповідальності в суспільстві. Адже жодні санкції не замінять добровільної та свідомої участі обох батьків у вихованні та утриманні дитини. Для підвищення усвідомлення батьківської відповідальності можна запропонувати системний підхід, що включає освітні програми з питань відповідального батьківства, національні інформаційні кампанії, посилення юридичної грамотності через консультації та спрощення судових процедур. Важливим є заохочення відповідальної поведінки через програми підтримки та публічне визнання, а також робота з боржниками шляхом допомоги у працевлаштуванні та посилення контролю за виплатами. Залучення громади для популяризації сімейних цінностей також відіграє значну роль. Ключовим є поєднання освітніх, правових та соціальних інструментів для створення умов та мотивації до свідомої батьківської участі.

Список літератури

1. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21–22. – ст. 135 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення 16.05.2025)
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. – ст. 131 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 16.05.2025)
3. Хорошенко О., Доценко О. Окремі питання аліментних зобов'язань. *Право і суспільство*. 2021. № 2. С. 51-57.
4. Січко Д. Сучасні проблеми правового забезпечення стягнення аліментів. *Південноукраїнський правничий часопис. Проблеми цивільного та господарського права*. 2020. № 1. С. 86–91.
5. Ханович Є. Поняття аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей. *Право і суспільство*. 2018. № 3. С. 91–98.
6. Юнін О. Стягнення заборгованості по аліментах та притягнення боржника до відповідальності за невиконання аліментних обов'язків: проблеми теорії та практики. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 132–139.
7. Атаманчук Т., Тімуш І. Правове регулювання аліментних зобов'язань з утримання дітей. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 74–77.

Кальян В. В., студент гр. КЮ-241

Науковий керівник: Литвиненко В. М., завідувачка кафедри публічного та приватного права, кандидат юридичних наук, доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

КОЛІЗІЇ В ТРУДОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ УСУНЕННЯ

Чинне законодавство, що регулює трудові відносини, застаріле і незбалансоване, має проблеми, недоліки, колізії та прогалини.

Існування прогалин у правовому регулюванні трудових відносин вказує на повну або часткову відсутність законодавчого регулювання певних їх аспектів і потреба в правовому регулюванні таких відносин об'єктивно зростає.

Серед причин колізій у законодавстві на думку деяких науковців визначаються: об'єктивні (розвиток та створення нових видів чи ускладнення динамічних суспільних відносин, постійна зміна правового регулювання, прийняття значної кількості нормативних актів, які регулюють один вид правовідносин тощо) та суб'єктивні (прогалини у роботі нормотворчих суб'єктів, неналежне реагування суб'єктів законотворчості на виявлення колізій у власно прийнятих актах), а також брак відповідних процесуальних впливових механізмів у судів на суб'єктів нормотворчості у випадку виявлення фактів наявності колізій у законодавстві під час вирішення спору [1, с. 138], що призводить до сповільнення реалізації принципу верховенства права.

Однією з очевидних колізій у трудовому законодавстві є колізія, яка виникає між положенням Конституції України [2] та Кодекс законів про працю (далі - КЗпП) [3] в частині вирішення індивідуальних трудових спорів Комісією по трудових спорах (далі – КТС) . КТС згідно зі ст. 224 КЗпП є обов'язковий первинний орган, спрямований на розгляд індивідуальних трудових спорів, окрім певних випадків, які передбачені законодавством. Вона діє, якщо працівник за участі профспілки або самостійно не вирішив питання за час переговорів із власником підприємства, установи, організації. Дані положення суперечать ч. 2 ст. 124 Основного Закону, в якому закріплено, що юрисдикція судів поширюється на всі правові спори, які виникають у державі [4, с. 479-480].

На наш погляд, усунення такого недоліку в правовому регулюванні трудових відносин вимагає внесення змін до Кодексу законів про працю України.

Звернення працівника до КТС має бути добровільним, якщо він бажає вирішити спір поза судом. Норма про обов'язковість первинного розгляду у КТС повинна бути виключена зі змісту КЗпП.

На думку окремих дослідників у разі наявності одного або двох працівників немає необхідності укладати колективний договір, адже сам трудовий колектив відсутній, а питання праці можливо розв'язати в індивідуальному трудовому договорі [5, с.147]. Тому, потрібно визначити мінімальну чисельність працівників, які матимуть право укласти колективний договір.

Для зниження рівня колізійності у законодавстві, можна запропонувати наступні заходи: вирішити потенційні чи вже наявні протиріччя; превентивні заходи, з метою уникнення появи нових неузгодженостей у праві. У свою чергу, методи вирішення протиріч між правовими нормами варто поділити на їх подолання та усунення, адже це на меті має не лише всякого роду правові наслідки для нормотворення і для області правозастосування, а включає й різні засоби їхнього вирішення.

Є багато суперечностей між науковцями щодо того, що ж означає «подолати» колізії в законодавстві, на думку автора – це застосовувати засоби, які б дали змогу ухвалити рішення у певній ситуації при наявній колізії в законодавстві, усуваючи відмінності між правовими нормами. Де найефективнішими способами усунення колізій має бути правотворчість і судова діяльність для визнання актів недійсними і такими, що суперечать Конституції чи іншим законам.

Головними засобами вирішення цього питання виступають колізійні правила, колізійні норми та тлумачення закону.

Колізійні правила і є тими принципами, які видаються базовими побудови колізійних норм. Проте вони є усталеними типовими способами вирішення юридичних колізій: пізніший закон припиняє дію попереднього, акт вищої юридичної сили відмінює дію акта з нижчою юридичною силою; спеціальний закон має пріоритет над загальним, пріоритет віддається нормам міжнародного права над національним та інше [6, с. 97].

Проаналізувавши вищезазначені складники, можна виокремити групи правових методів вирішення колізій: шляхом правотворчості та систематизації, розв'язання колізій у ході правозастосування, тлумачення, у позасудовому та судовому порядку, адже потреба ясного уявлення змісту чинних норм сприяє уникненню юридичних колізій. Наразі, судові органи мають чималі повноваження з вирішення правових колізій серед нормативно-правових актів різного рівня та в ході правозастосовної діяльності. Даний судовий контроль

становить інтерес зі сторони ролі суду у сфері подолання правових колізій.

На даному етапі є три шляхи усунення прогалин, помилок та колізій у нормативних актах: скасування неякісних правових приписів і скасування суперечного нормативно-правового акту; створення нових або внесення змін до діючих нормативно правових актів (шляхом нормотворчої та правотворчої діяльності). Також нормотворчі прогалини можна усунути шляхом визнання норм, які є помилковими неконституційними [6, с. 97].

Крім згаданих способів усунення колізій доцільно застосовувати превентивні заходи, які б запобігли їм:

- 1) суб'єктам варто діяти чітко в рамках закріпленої компетенції, законів та конституційних засад;
- 2) попередньо робити юридичні експертизи правових актів та узгоджувати;
- 3) систематизувати чинне законодавство, що дасть змогу своєчасно виявити колізії та буде доступним для огляду;
- 4) аналізувати ефективності нормативно-правових актів;
- 6) передбачати конфліктні ситуації ще на стадії розробки проєкту закону.

Отже, наше дослідження показало:

1. Серед причин виникнення законодавчих колізій є: об'єктивні (динамічність розвитку правовідносин, виникнення нових типів правовідносин чи їх ускладнення, постійна зміна законодавчого регулювання, ухвалення великої кількості законодавчих документів, які регулюють один вид правовідносин тощо) та суб'єктивні (недоліки в роботі суб'єктів нормотворення, неналежне (неякісне чи невчасне) реагування останніх на факт виявленої колізії у актах, які вони створили).

2. Для удосконалення законодавства важливо застосовувати превентивні заходи.

Список літератури

1. Берназюк Я. О. Поняття, причини виникнення та види колізій у законодавстві. *Адміністративне право і адміністративний процес, інформаційне право*. Київ, 2022. № 5. С. 134-139.
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. в редакції від 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 05. 04. 2025).
3. Кодекс законів про працю: Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VII в редакції від 01.01.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення 05. 04. 2025).
4. Малюга Л. Ю. Сучасні недоліки та прогалини у правовому регулюванні трудових відносин в Україні. *Свобода, безпека та незалежність: правовий вимір*: матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Київ, Національний авіаційний університет, 24 лютого 2023 р.). Київ, 2023. С. 478-481.

5. Денисюк М. О. Недоліки та прогалини сучасного стану правового регулювання діяльності трудових колективів. *Соціальне право*. Київ, 2020. № 1. С. 144-151.

6. Сіроха Д. І. Проблеми усунення недоліків правового регулювання нормотворчості суб'єктів трудового права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. Київ, 2019. № 42(1). С. 96-99.

Кобець О. О., студентка гр. ПР-221

Науковий керівник: Кочина О. С., доцент кафедри публічного та приватного права, кандидат юридичних наук, доцент
*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

УСИНОВЛЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

З початком широкомасштабного вторгнення країни-агресора в Україну всі сфери суспільного життя нашої країни зазнали глибоких і незворотних змін. Особливо трагічними стали наслідки для дітей – багато хто з них втратив батьків, залишився без належної опіки або був евакуйований із зони активних бойових дій. В даній ситуації тема усиновлення постала з новою силою, оскільки війна значно ускладнила реалізацію державної політики у цій сфері та забезпечення найкращих інтересів дитини.

Масова евакуація дітей за межі України лише посилила потребу в належному правовому регулюванні процесів, пов'язаних з усиновленням дітей-сиріт та дітей, які залишилися без батьківського піклування. Актуальність даного питання стала очевидною, що спонукало до внесення змін у нормативно-правову базу, аби забезпечити дітям належний захист та стабільність, навіть перебуваючи за кордоном. До 2023 року в Україні правові механізми щодо цього були відсутні. Лише з прийняттям 1 червня Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо впровадження діяльності з усиновлення та влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, в сім'ї громадян України під час воєнного стану» було офіційно закріплено порядок процедури усиновлення, коли дитина була евакуйована за кордон [1].

Серед ключових змін в процедурі усиновлення варто виділити наступні:

по-перше, попереднє знайомство з дитиною може бути організоване у форматі відео конференції за участі служби у справах дітей, що видала

відповідне направлення. Така зустріч фіксується за допомогою відеозапису. Під час даного спілкування представник закладу або уповноважена особа ознайомлює кандидатів з документами дитини, включно з медичними довідками та матеріалами, наданими установами країни її тимчасового перебування. Водночас, обов'язковою умовою є особисте знайомство з дитиною безпосередньо за місцем її перебування за кордоном у присутності представника закладу;

по-друге, діти-сироти та діти, позбавленні батьківського піклування, які перебувають на обліку з усиновлення та тимчасово переміщені за межі України, можуть бути передані під опіку громадян України, які є кандидатами на усиновлювачі та перебувають на безпечній території. Кандидати в усиновлювачі (один із подружжя) може бути призначений опікуном або піклувальником дитини на 3 місяці з можливістю продовження до набрання законної сили рішення суду про усиновлення. Якщо протягом цього часу не подано заяву до суду, вважається, що кандидати відмовилися від усиновлення;

по-третє, заяви та документи, які необхідні для процедури усиновлення, можуть бути подані як у паперовій формі під час особистого прийому у службі у справах дітей, так і в електронному вигляді через Єдиний державний вебпортал електронних послуг та інтегровані з ним інформаційні системи Мінсоцполітики, органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;

по-четверте, під час воєнного стану та 3 місяця після його припинення, усиновлення дітей іноземцями або громадянами України, які проживають за кордоном, не здійснюється, крім випадків, коли кандидат являється родичем дитини або бажає усиновити рідного брата/сестру раніше усиновленої дитини, або коли один з подружжя хоче усиновити дитину другого. Якщо кандидат в усиновлювачі вже познайомився з дитиною за направленням до Нацсоцслужби до введення воєнного стану, усиновлення може бути завершене відповідно до законодавства України.

З огляду на зазначені зміни, важливо зауважити, що новий порядок усиновлення дітей, які були евакуйовані за кордон, став необхідним кроком для забезпечення прав та безпеки дітей у надзвичайних умовах війни. Це не лише забезпечує стабільність та правовий захист дітей, але й створює можливості для збереження їхніх прав у міжнародному контексті.

Також нові важливі зміни були введені Постановою Кабінету Міністрів «Про деякі питання впровадження діяльності з усиновлення та влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, соціального захисту дітей, залишених без батьківського піклування» від 22 березня 2024 року [2].

Зміни охоплюють наступні положення:

- діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, можуть бути тимчасово влаштовані в сім'ї громадян України, які перебувають на обліку кандидатів в усиновлювачі та проживають на безпечній території України, але це можливе лише за умови наявності позитивного висновку від місцевих державних органів щодо доцільності усиновлення та його відповідності інтересам самої дитини, а також подання заяви до суду щодо усиновлення дитини;

- протягом 5 робочих днів (раніше – 10) після завершення курсу підготовки з питань виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, організація, яка проводила даний курс, видає заявнику довідку про його проходження за формою, яка затверджена Мінсоцполітикою. Копія довідки надсилається на електронною поштою до служби у справах дітей, яка направляла усиновлювачів на курс, з одночасними повідомленням через фіксований чи мобільний зв'язок. Дія даної довідки становить 24 місяці (раніше – 12). У разі зміни форми довідки до закінчення її терміну дії, за бажанням заявника, організація може видати нову довідку без повторного проходження курсу;

- починаючи з 2024 року, родини, які тимчасово приймають дітей до набуття ними статусу сироти або дитини, яка позбавлена батьківського піклування, мають право отримувати державну грошову допомогу. Розмір тимчасової допомоги становить 2,5 прожиткового мінімуму для дітей відповідного віку, а для дітей з інвалідністю – 3,5 прожиткового мінімуму. Грошова допомога виплачується на кожну дитину окремо.

- відбулося розширення повноважень служб у справах дітей: органи опіки можуть шукати родини для дітей не лише у межах одного міста, а по всій області, а кандидати в усиновлювачі отримують запрошення на зустріч із дитиною, яка може їм підійти [3, с. 109].

Дані зміни значно покращують процес влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і стимулюють залучення громадян України до усиновлення. Встановлення чітких процедур для влаштування дітей в сім'ї, посилення контролю через позитивні висновки місцевих органів та удосконалення системи підготовки кандидатів на усиновлення сприяє більш ефективному захисту прав дітей, а грошова допомога являється важливим кроком у підтримці родин, які намагаються забезпечити дітям необхідні умови для їх розвитку.

Отже, з початком війни в Україні процес усиновлення зазнав значних змін через евакуацію та потребу в нових правових механізмах. Постанови Кабінету Міністрів України визначили новий порядок усиновлення, зокрема відеознайомство з дітьми, можливість тимчасового влаштування дітей в сім'ї

громадян України та обмеження на усиновлення іноземцями під час воєнного стану. Також введено грошову допомогу для родин, які тимчасово приймають дітей. Ці кроки забезпечують стабільність та захист прав дітей у складних воєнних умовах.

Список літератури

1. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо провадження діяльності з усиновлення та влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, в сім'ї громадян України під час воєнного стану: Постанова Каб. Міністрів України від 01.06.2023 № 576. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-2023-п#Text> (дата звернення: 22.04.2025).

2. Деякі питання провадження діяльності з усиновлення та влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, соціального захисту дітей, залишених без батьківського піклування: Постанова Каб. Міністрів України від 22.03.2024 № 331. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-2024-п#Text> (дата звернення: 22.04.2025).

3. Кочина О.С. Правове регулювання усиновлення в Україні: адаптація до реалій воєнного стану. The 8th International scientific and practical conference “Modern pedagogical technologies and innovative methods” (February 25 – 28, 2025) Seville, Spain. International Science Group. 2025. С. 107-110.

Коновалов О. А., студент гр. КЮ-232

Науковий керівник: Барабаш А. Г., доцент кафедри публічного та приватного права, кандидат юридичних наук, доцент
*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКІВ

Актуальність теми зумовлена необхідністю забезпечення сталого розвитку природоохоронних територій в умовах постійного зростання антропогенного тиску та глобальних екологічних викликів сучасності. Національні природні парки є важливим інструментом збереження біологічного різноманіття, сприяючи одночасно рекреаційній, культурній, освітній та науковій діяльності. Для ефективного виконання цих функцій необхідне чітке правове регулювання, що здатне забезпечити захист цінних природних комплексів і об'єктів. У цьому контексті важливо визначити історико-правові

засади формування правового режиму національних природних парків як специфічної категорії природно-заповідного фонду України.

Метою дослідження є аналіз правового режиму національних природних парків, визначення особливостей його формування, а також дослідження ролі нормативно-правових актів та історичних передумов у становленні цих заповідних територій.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи історико-правові передумови формування національних природних парків, Кошенюк Т.В. зазначає що «Національні природні парки як об'єкт та категорія природно-заповідного фонду мають свою історію формування, становлення та розвитку» [1, с. 158].

Відповідно до ч. 1 ст. 20 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 року, «національні природні парки є природоохоронними, рекреаційними, культурно-освітніми, науково-дослідними установами загальнодержавного значення, що створюються з метою збереження, відтворення і ефективного використання природних комплексів та об'єктів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність» [2].

Процес створення національних природних парків розпочався з найдавніших часів, коли з'явилися закони та звичаї охорони охоронюваних територій. Важливо пам'ятати, що первісні племена вже мали умовні закони для захисту та захисту певних територій. Зокрема, були створені перші «заповідні зони». Охорона землі та використання природних ресурсів були тісно пов'язані з формуванням законодавства щодо національних природних парків. Культові рукописи та літературні твори «Повість врем'яних літ» і «Слово о полку Ігоревім» були першими документальними підтвердженнями природоохоронних заходів. «Руська Правда» Ярослава Мудрого передбачала відповідальність за незаконний відстріл бобрів і деяких рідкісних видів птахів. Порядок використання заповідних і охоронюваних земель вже чітко регламентувався в письмових документах князівського періоду [3, с. 15].

Однак важливо не лише створити національні природні парки, але й забезпечити їм ефективне функціонування, що можливе лише за умови належного правового забезпечення. Адже національні природні парки – це не лише природні ресурси, а й специфічна форма суспільних відносин, що потребує чітких юридичних меж для взаємодії людини та природи. Правовий режим у цій сфері повинен враховувати не тільки екологічні, але й соціально-економічні чинники, щоб уникнути конфліктів між потребами місцевих громад і завданнями охорони довкілля.

Також Кошенюк Т.В. зазначає, що функціонування національних природних парків і загалом природно-заповідного фонду залежить від законодавства [4, с. 93]. Отже, нам потрібно визначитись з правовим режимом національних парків.

Наразі, окрім Закону України «Про природно-заповідний фонд України», правовий режим національних природних парків регулюється низкою інших нормативно-правових актів. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року встановлює загальні правові, економічні та соціальні основи охорони навколишнього природного середовища, включаючи природно-заповідний фонд. Закон України «Про екологічну мережу України» від 24 червня 2004 року визначає правові та організаційні засади формування, збереження та використання екологічної мережі, до складу якої входять національні природні парки. Закон України «Про Червону книгу України» від 7 лютого 2002 року регулює охорону рідкісних і зникаючих видів флори і фауни, що можуть бути присутні на територіях національних природних парків. Закон України «Про рослинний світ» від 9 квітня 1999 року встановлює правові основи охорони, використання та відтворення рослинного світу, що є складовою частиною екосистем національних природних парків. Закон України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 року визначає правові засади охорони, використання та відтворення тваринного світу, що мешкає на територіях національних природних парків. Постанова Кабінету Міністрів України «Про службу державної охорони природно-заповідного фонду України» від 14 липня 2000 року регулює діяльність служби, яка забезпечує охорону територій та об'єктів природно-заповідного фонду, включаючи національні природні парки. Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України від 26 липня 2022 року визначає порядок організації та проведення рекреаційної діяльності на територіях національних природних парків.

Сучасні виклики, зокрема глобальні кліматичні зміни та посилення антропогенного тиску, ще більше підкреслюють необхідність удосконалення законодавства щодо національних природних парків. Від того, наскільки гнучко та ефективно будуть застосовуватись правові механізми, залежить не лише збереження екосистем, а й довгострокове забезпечення сталого розвитку суспільства. У цьому контексті актуалізується завдання створення адаптивних правових режимів, здатних оперативно реагувати на нові екологічні виклики та відповідати сучасним вимогам охорони природи.

Висновки. Таким чином, національні природні парки є важливою категорією природно-заповідного фонду України, що мають багатовікову

історію формування та розвитку. Законодавче регулювання їхньої діяльності спрямоване на збереження природних комплексів, підтримку рекреаційних, освітніх та наукових функцій, а також враховує історико-культурну та естетичну цінність цих територій. Водночас сучасні екологічні виклики вимагають подальшого вдосконалення правового режиму національних природних парків, особливо в контексті посилення антропогенного впливу та необхідності забезпечення сталого розвитку суспільства. Ефективність функціонування національних природних парків залежить від якості та комплексності правового регулювання, що повинно бути адаптивним, гнучким та відповідати сучасним екологічним і соціально-економічним реаліям.

Список літератури

1. Кошелюк Т. В. Історико-правові аспекти формування національних природних парків в Україні як особливо охоронюваних територій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право / гол. ред. Ю. М. Бисага. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2018. Т. 1. Випуск 53. С. 159-162.
2. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16 червня 1992 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 34. Ст. 502.
3. Попович С. Ю. Природно-заповідна справа: навч. посіб. Київ: Арістей, 2007. 480 с.
4. Кошелюк Т. В. Правовий режим національних природних парків як складника екологічної мережі. *Юридичний бюлетень*. 2018. Випуск 7. Ч. 1. С. 91-99.

Кром В. В., студентка гр. ПР-241

Науковий керівник: Литвиненко В. М., завідувачка кафедри публічного та приватного права, кандидат юридичних наук, доцент
*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІЧНОЇ ОСВІТИ

У науковому середовищі існують різні підходи до трактування передумов виникнення юридичної клінічної освіти: одні дослідники акцентують увагу на соціальних чинниках, пов'язаних із потребою у доступі до безоплатної правничої допомоги, інші — на освітніх або правових аспектах, зокрема на

необхідності оновлення підходів до професійної підготовки юристів. Відсутність єдиного бачення та зростаюче значення юридичних клінік у формуванні практичних навичок студентів зумовлюють необхідність узагальнення та осмислення наукових поглядів.

Дослідження передумов виникнення юридичної клінічної освіти проводиться протягом тривалого часу. Особливу увагу заслуговують роботи таких вчених як Лоджук М. Т., Дубчак Н. С., Галай А., Поляков А. О.

Юридична клінічна освіта виникла внаслідок складного процесу, що поєднав історичні, методологічні, соціальні та правові аспекти. Її становлення було обумовлене необхідністю подолання недоліків традиційної теоретично орієнтованої освіти, розширення доступу до правничої допомоги та адаптації юридичної підготовки до сучасних вимог правового середовища.

Однією з головних причин стало усвідомлення недоліків традиційних методик підготовки юристів. У монографії М. Т. Лоджука наголошується, що класична юридична освіта значною мірою була орієнтована на теоретичні знання, що ускладнювало професійну підготовку студентів до реальної юридичної практики. Саме це стало одним із основних стимулів до створення юридичних клінік, де майбутні юристи могли б отримувати необхідний практичний досвід під час навчання [1, с. 22]. На думку автора, теорія без практики стає абстракцією, відірваною від реального функціонування права. Саме цей розрив між академічним навчанням та професійними реаліями став одним із ключових стимулів до створення юридичних клінік, де студенти можуть опановувати практичні навички під час навчання. Сучасний студент-правник повинен володіти не лише знанням законів, а й умінням застосовувати їх у реальних життєвих ситуаціях, працювати з клієнтами, готувати документи та консультувати. Саме ці навички часто втрачаються у традиційній системі освіти, що переважно передбачає пасивне засвоєння знань.

Однак, на противагу авторам, що зосереджуються лише на критиці, інші дослідники акцентують увагу на позитивному потенціалі клінічної моделі навчання. Зокрема, потреба у доступі до правничої допомоги. Малозабезпечені верстви населення часто не мали можливості отримати кваліфіковану юридичну підтримку [2, с. 49]. На нашу думку, юридичні клініки стали дієвим механізмом для вирішення цієї проблеми, оскільки одночасно виконують навчальну та соціальну функції — надають допомогу й формують професійні компетентності у студентів.

Крім того, важливим аспектом є забезпечення доступу до правничої допомоги малозабезпеченим верствам населення. Історичний розвиток юридичних клінік у світі та Україні демонструє, що вони стають важливим інструментом для надання безоплатної правничої допомоги. Це особливо

актуально в умовах реформування правової системи України та її прагнення до інтеграції з європейським правовим простором.

Істотний внесок у розвиток клінічної освіти здійснила також фінансова підтримка приватних фондів, зокрема Фонду Форда, який розпочав фінансування юридичних клінік ще у 1959 році [3, с. 41]. Це дало змогу створити ефективну інфраструктуру клінічного навчання у багатьох країнах світу.

Вплив міжнародного досвіду також був надзвичайно важливим. Андрій Галай у своєму дослідженні «Становлення юридичної клінічної освіти в Україні та у деяких інших країнах світу» зазначає, що активний розвиток юридичних клінік розпочався у США в 1930-х роках, а у 1970-х роках ця модель поширилася на Великобританію, Австралію та інші країни. Автор підкреслює, що міжнародний досвід відіграв ключову роль у розвитку клінічної освіти у світі [3, с. 40]. На нашу думку, міжнародний обмін досвідом сприяв не лише поширенню клінічної моделі, а й її вдосконаленню відповідно до потреб конкретних країн.

Особливу увагу варто звернути на роль державної підтримки в Україні. Поляков А. О. наголошує, що розвиток юридичних клінік у нашій країні був можливий завдяки прийняттю низки нормативно-правових актів, зокрема Закону України «Про вищу освіту» та Указу Президента України від 18 жовтня 2001 року № 992, які закріпили статус юридичних клінік у системі вищої освіти [4, с. 188].

Окремо хочу підкреслити значення діяльності асоціацій юридичних клінік. Галай А. у своїй роботі підкреслює, що національні та міжнародні асоціації юридичних клінік відіграють важливу роль у розвитку клінічної освіти, забезпечуючи проведення тренінгів, семінарів, обмін досвідом та методичну підтримку юридичних клінік, що сприяє підвищенню якості підготовки студентів-правників [3, с. 41].

Отже, у результаті проведеного дослідження можна зробити висновки:

- 1) передумови виникнення юридичної клінічної освіти були багатогранними та зумовленими комплексом факторів, які взаємодіяли й впливали один на одного;
- 2) основними передумовами виникнення юридичної клінічної освіти були: недосконалість традиційної юридичної освіти, орієнтованої переважно на теорію, без належної уваги до практичних навичок, зумовила потребу у нових підходах; соціальна потреба у доступі до безоплатної правничої допомоги, особливо для вразливих верств населення; демократизація освіти та прагнення до європейських стандартів у підготовці юристів.

Список літератури

1. Лоджук М. Т. Юридичні клініки в Україні: освіта та правова допомога : монографія. Одеса : Фенікс, 2015. С. 328.
2. Дубчак Н. С. Окремі питання становлення юридичних клінік в Україні. *Право*. 2010. № 12. С. 37–42.
3. Галай А. Становлення юридичної клінічної освіти в Україні та у деяких інших країнах світу. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 4. С. 39–48.
4. Поляков А. О. Юридична клінічна освіта: історичний досвід і сучасність. *Педагогічний дискурс*. 2010. № 8. С. 185–191.

Куц А. О., студентка гр. КЮ-241

Науковий керівник: Литвиненко В. М., завідувачка кафедри публічного та приватного права, кандидат юридичних наук, доцент
*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ОХОРОНА ПРАЦІ ЖІНОК

Забезпечення охорони праці жінок є важливим елементом соціальної політики держави, що передбачає дотримання принципу рівності у трудових відносинах. Правове регулювання цих питань враховує фізіологічні особливості жінок, зокрема в періоди вагітності, материнства та догляду за дитиною, а також гарантує безпеку, гідність та здоров'я працівниць.

Правове регулювання охорони праці жінок в Україні базується на таких основних нормативно-правових актах:

1. Конституція України, яка гарантує право на безпечні умови праці та відпочинок [1].
2. Кодекс законів про працю України (далі - КЗпП), який деталізує ці норми в главах «Охорона праці», «Робочий час» та «Час відпочинку» [2].
3. Закон України «Про охорону праці», який визначає загальні принципи охорони праці, зокрема жінок [3].

Охорона праці жінок включає регулювання тривалості робочого часу та організацію належного відпочинку. Згідно зі ст. 56 КЗпП працівники можуть працювати на умовах неповного робочого часу - як за ініціативою роботодавця, так і на прохання самого працівника. Особливо це стосується жінок, які мають дітей або перебувають у стані вагітності [2]. Наприклад, вагітна жінка або мати малолітньої дитини може ініціювати встановлення неповного робочого часу без

ризиком втрати місця роботи чи пільг, гарантованих державою.

КЗпП забороняє залучення вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, до нічних, надурочних робіт, відряджень і фізично важкої або шкідливої праці [2].

Особлива увага приділяється підтримці жінок, що годують грудьми. Додаткові перерви надаються не рідше ніж через три години тривалістю не менше тридцяти хвилин кожна, які включаються у робочий час і не зменшують заробіток, як це зазначено в ст. 183 КЗпП [2].

Право на відпустки також є важливим аспектом охорони праці жінок. Щорічна відпустка є правом кожного працівника, що гарантує йому право на відпочинок для відновлення сил та здоров'я. Відповідно до ст. 6 Закону України «Про відпустки», щорічна основна відпустка триває не менше 24 календарних днів [4]. Це право дозволяє працівникам регулярно відпочивати від трудової діяльності, що є важливим для підтримки працездатності, психологічного та фізичного здоров'я.

Крім щорічної відпустки, жінки мають право на спеціальні соціальні відпустки. Згідно з ст. 179 КЗпП, жінки мають право на відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами, яка триває 126 календарних днів (140 днів - при ускладнених пологах або народженні більше однієї дитини). Жінки мають також право на відпустку для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку. У разі необхідності медичного догляду ця відпустка може бути продовжена до шести років. До того ж, жінки, які мають двох і більше дітей або дитину з інвалідністю, мають право на додаткову оплачувану відпустку [2].

У контексті охорони праці жінок особливе значення має положення статті 9 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», яка регламентує залучення жінок до важких і небезпечних робіт у період дії воєнного стану. Згідно з цією нормою, дозволяється застосування праці жінок на важких, шкідливих або небезпечних роботах, а також на підземних роботах, проте виключно за їхньою згодою. Водночас, категорично забороняється залучення до такої праці вагітних жінок і жінок, які мають дитину віком до одного року [5].

Окрім зазначених аспектів, варто також звернути увагу на питання професійної підготовки та перепідготовки жінок, зокрема в умовах швидких змін на ринку праці. Багато жінок стикаються з труднощами при поверненні до професійної діяльності після відпустки по догляду за дитиною, через недостатній рівень кваліфікації або відсутність доступу до нових професійних знань. У цьому контексті важливо створювати умови для постійного навчання та розвитку, що дозволить жінкам бути конкурентоспроможними на ринку

праці, а також допоможе зберегти їх професіоналізм та соціальний статус. Розвиток програм підтримки жінок у професійному навчанні, зокрема за допомогою державних ініціатив та програм, сприятиме створенню рівних можливостей для всіх жінок у трудовій сфері, що є важливим кроком у забезпеченні соціальної справедливості та рівності в умовах сучасних економічних і соціальних реалій [6, с. 55].

Отже, результати проведеного дослідження дозволяють зробити такі висновки:

1. Охорона праці жінок є ключовим елементом державної соціальної політики, що базується на принципах рівності, гідності та безпеки.

2. Нормативно-правова база (Конституція України, КЗпП, Закон «Про охорону праці») забезпечує ефективний правовий механізм захисту трудових прав жінок, особливо в періоди вагітності, пологів та догляду за дитиною.

3. Практичні гарантії охорони праці включають заборону на залучення жінок до шкідливих, небезпечних та нічних робіт, а також право на соціальні відпустки. Втім під час дії воєнного стану допускається залучення жінок до важких та небезпечних робіт лише за їхньою згодою.

4. Професійний розвиток жінок має бути пріоритетом державної політики: необхідно створювати умови для навчання, підвищення кваліфікації та повернення до роботи після декретної відпустки.

Список літератури

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 12.05.2025)
2. Кодекс законів про працю України: Закон України від 23.07.1996 р. № 2573-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/322-08>. (дата звернення: 12.05.2025)
3. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992. № 2695-XII . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text> (дата звернення: 12.05.2025).
4. Про відпустки: Закон України від 15.11.1996. № 505/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.05.2025).
5. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від [22.11.2023](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/22.11.2023). № 3494-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 12.05.2025).
6. Ковалевич С. П., Хоружа І. Г. Особливості правового регулювання умов праці жінок. *Молодий вчений*. 2017. № 5.1. С. 54-57.

Лабенок А. О., студентка гр. ЗМКПР-241

Науковий керівник: Апанасенко К. І., професор кафедри публічного та приватного права, доктор юридичних наук, доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ПРИНЦИП ЗМАГАЛЬНОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ В КОНТЕКСТІ ПРАКТИКИ ЄСПЛ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ УКРАЇНИ

Принцип змагальності є однією з ключових гарантій справедливого судового розгляду та невід'ємною частиною процесу захисту прав людини в сучасних демократичних державах. Визнаний у практиці Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), цей принцип гарантує рівноправність сторін під час судового процесу, де кожна зі сторін має рівні можливості для представлення своїх аргументів, подання доказів та спростування позиції опонента. В умовах євроінтеграції та прагнення України досягти високих стандартів правосуддя, визначених європейським правом, принцип змагальності набуває особливої актуальності. Імплементация цього принципу в національне законодавство сприятиме гармонізації української системи кримінального правосуддя із загальноприйнятими європейськими стандартами. Це, в свою чергу, сприятиме зміцненню довіри суспільства до судової системи, підвищенню її прозорості та дотриманню прав учасників процесу.

Принцип змагальності, що є основою для справедливого судового розгляду, забезпечує рівність сторін, їхні можливості надавати докази, висловлювати позиції, а також брати участь у дослідженні матеріалів справи. Основний принцип змагальності полягає в тому, що сторони мають можливість та обов'язок довести свої вимоги та позиції в судовому процесі [6, с.219]. У кримінальному процесі змагальність сприяє збалансованості прав обвинуваченого та прокурора, підвищує об'єктивність суду та запобігає впливу упереджених рішень. Принцип змагальності сторін відіграє ключову роль у забезпеченні дотримання прав людини, інтегруючи європейські стандарти у вітчизняний кримінальний процес [2]. Змагальність діє на всіх стадіях цивільного процесу, включаючи апеляційні та касаційні інстанції, де сторони мають право подавати зауваження та висловлювати свої доводи [6, с.220].

На європейському рівні цей принцип регулюється рядом нормативних актів та міжнародних стандартів. Згідно ст.6 Європейської конвенції з прав

людини «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення» [1].

Важливо також згадати положення Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи R(87)18 про спрощення кримінального правосуддя, що закликає держави-учасниці посилити процесуальні гарантії, зокрема змагальність [3].

У своїй практиці ЄСПЛ неодноразово розглядав справи, де порушення принципу змагальності впливало на справедливість розгляду. Наприклад, у справі «Ніколова проти Болгарії» ЄСПЛ визнав, що відсутність доступу обвинуваченого до всіх доказів, які надавав прокурор, порушує принцип змагальності [4]. Цей підхід демонструє важливість змагальності в контексті євроінтеграційних процесів, підкреслюючи потребу в адаптації українського кримінального законодавства до стандартів ЄСПЛ. Також у справі Ibrahim and Others проти Об'єднаного Королівства [5] суд розглянув ситуацію, коли обвинувачені не отримали доступу до матеріалів, які використовувалися проти них, що обмежило їхню можливість захищати свої інтереси. Таке обмеження було визнано порушенням їхнього права на змагальність.

Процес євроінтеграції України вимагає адаптації кримінально-процесуального законодавства до європейських стандартів, зокрема щодо принципу змагальності, що закріплений у статті 6 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ). Однак на практиці Україна стикається з низкою викликів.

Одним із головних викликів є забезпечення ефективного доступу сторін до доказів, включаючи надання захисту повної інформації про матеріали, що використовуються проти обвинуваченого. Національне законодавство ще потребує доопрацювання для повного дотримання цих стандартів, оскільки обмежений доступ до матеріалів справи може підривати довіру до судового процесу та порушувати право на справедливий розгляд. Також важливим викликом є забезпечення незалежності судів, які мають забезпечувати змагальність і рівність сторін, не піддаючись впливу з боку інших гілок влади чи процесуальних учасників. Проблеми, пов'язані з тиском на суддів та корупцією, гальмують повноцінну реалізацію принципу змагальності та можуть призвести до упереджених рішень [7]. Крім того, впровадження принципу змагальності часто наштовхується на обмежені фінансові ресурси та відсутність достатньої кількості професійних кадрів. Задля підвищення рівня підготовки фахівців необхідні державні програми з навчання суддів, прокурорів та адвокатів відповідно до стандартів ЄСПЛ, а також належне фінансування

державної системи безоплатної правової допомоги. Євроінтеграційний курс України потребує вирішення цих викликів, що дозволить підвищити якість кримінально-процесуальної системи та наблизити її до європейських стандартів, забезпечуючи справедливість, прозорість і захист прав усіх учасників процесу.

Отже, для успішної імплементації принципу змагальності необхідні комплексні законодавчі зміни, підвищення професійної підготовки кадрів, забезпечення належного фінансування та цифрових ресурсів, які дозволять досягти більшої відповідності української правової системи європейським стандартам, підвищать довіру до судової системи і сприятимуть захисту прав усіх учасників кримінального процесу.

Загалом принцип змагальності відіграє важливу роль у забезпеченні справедливого правосуддя та захисту прав людини в Україні, особливо в контексті євроінтеграційних прагнень. Цей принцип не лише гарантує рівність сторін під час кримінального процесу, але й сприяє прозорості судових процедур, підвищуючи рівень довіри суспільства до судової системи. Впровадження змагальності сприяє формуванню правової системи, в якій кожна сторона має можливість на рівних правах представляти свої аргументи, оскаржувати докази опонента та брати активну участь у розгляді справи.

Список літератури

1. Європейська конвенція з прав людини. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Convention_UKR (дата звернення 25.04.2025).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 25.04.2025).
3. Рекомендація № R (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо спрощення кримінального правосуддя. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_87_18_1987_09_17.pdf (дата звернення 25.04.2025).
4. Рішення у справі «Ніколова проти Болгарії». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_404#Text (дата звернення 25.04.2025).
5. Справа Ibrahim and Others проти Об'єднаного Королівства. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-187636&filename=CASE%20OF%20IBRAHIM%20AND%20OTHERS%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM%20-%20%5BRussian%20translation%5D%20by%20Development%20of%20Legal%20Systems%20Publ.%20Co.pdf> (дата звернення 26.04.2025).

6. Стратій О.В. Значення принципу змагальності сторін в судовому процесі. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2024/49.pdf (дата звернення 26.04.2025).

7. Тиск на суд: як забезпечити суддівську незалежність? URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/tisk-na-sud-yak-ubezpechiti-suddivsku-nezalezhnist-vidbulosya-chergove-zasidannya-diskusijnogo-klubu.html> (дата звернення 26.04.2025).

Липовенко А. В., студентка 4 групи

Науковий керівник: Кривошеїна І. В., доцент кафедри інтелектуальної власності та інформаційного права, кандидат юридичних наук, доцент
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
(м. Київ, Україна)

ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Сфера інтелектуальної власності як одна з важливих складових національної економіки, безумовно, належить до таких, де важливу роль у регулюванні пов'язаних з нею відносин грає держава. Насамперед це зумовлено існуючою об'єктивною необхідністю захисту прав суб'єктів права інтелектуальної власності від посягань (плагіат, піратство тощо), кількість яких у сучасну цифрову епоху тільки зростає, а також економічною вигодою держави від реалізації об'єктів права інтелектуальної власності. Такий захист прав суб'єктів права інтелектуальної власності і регулювання обігу об'єктів права інтелектуальної власності здійснюється через механізм державного регулювання та управління, до складу якого входять спеціальні органи, що мають низку визначених повноважень. Однак повномасштабне вторгнення росії принесло зміни у функціонування даного механізму, які, безперечно, також заслуговують на увагу.

Перш за все, державне регулювання у сфері інтелектуальної власності здійснюється Національним органом інтелектуальної власності (НОІВ), який неодноразово змінював свою назву, і зараз він відомий як Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій (далі - УКРНОІВІ). Правову основу його діяльності становлять такі нормативно-правові акти як: 1) Закони України «Про внесення змін до деяких законів України щодо створення національного органу інтелектуальної власності» [1], «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав

на компонування напівпровідникових виробів», «Про правову охорону географічних зазначень», «Про авторське право і суміжні права» 2022 р.; 2) акти Кабінету Міністрів України: розпорядження КМУ від 28 жовтня 2022 року № 943-р «Деякі питання Національного органу інтелектуальної власності» тощо; 3) відомчі акти Міністерства економіки України (далі – Мінекономіки) як центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності. Законодавство визначає УКРНОІВІ (НОІВ) як державну організацію, що входить до державної системи правової охорони інтелектуальної власності, визначену на національному рівні Кабінетом Міністрів України як така, що здійснює повноваження у сфері інтелектуальної власності, визначені цим Законом [1], іншими законами у сфері інтелектуальної власності, актами центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, та статутом, і має право представляти Україну в міжнародних та регіональних організаціях. До складу УКРНОІВІ входять Апеляційна палата (розглядає заперечення проти рішень НОІВ щодо набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності, заяви про визнання прав на об'єкти інтелектуальної власності недійсними повністю або частково тощо), Атестаційна комісія (проводить атестацію осіб, які бажають стати патентним повіреним), Апеляційна комісія (розглядає скарги кандидатів у патентні повірені на рішення Атестаційної комісії та скарги на дії самих патентних повірених) та комісія «Україна» (розглядає подані до неї клопотання про надання дозволу на використання в торговельній марці офіційної назви та/або міжнародного літерного коду держави Україна та/або на включення до зображення торговельної марки імітації малого Державного Герба України). Очолює УКРНОІВІ керівник, якого призначає на посаду Мінекономіки, а нагляд за фінансово-господарською діяльністю УКРНОІВІ здійснює Наглядова рада, яка включає в себе представників від Верховної Ради України, Мінекономіки, МОН, громадських організацій патентних повірених та Національної академії правових наук України. Нині до повноважень УКРНОІВІ належать: проведення експертизи заявок на об'єкти промислової власності (винаходи, корисні моделі і промислові зразки), реєстрація прав інтелектуальної власності, ведення державних реєстрів у сфері інтелектуальної власності, здійснення міжнародного співробітництва у сфері правової охорони інтелектуальної власності, здійснення інформаційної та видавничої діяльності, надання роз'яснень, послуг та консультацій у сфері ІВ, проведення атестації патентних повірених та ведення Державного реєстру патентних повірених.

Звичайно ж, діяльність УКРНОІВІ регулюється вищестоячим центральним

органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, а саме Управлінням інтелектуальної власності та інновацій Міністерства економіки України. Його повноваження у сфері інтелектуальної власності визначені, крім зазначених вище законів, у Законі України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», постановах Кабінету Міністрів («Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності у сфері інтелектуальної власності та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) Міністерством економічного розвитку і торгівлі» від 31 жовтня 2018 р. № 912, «Про затвердження Положення про державного інспектора з питань інтелектуальної власності Міністерства економічного розвитку і торгівлі» від 17 травня 2002 р. № 674) [2], а також відомчих актах Мінекономіки, зокрема, у Положенні про департамент розвитку сфери інтелектуальної власності, затвердженого наказом Мінекономіки від 28 грудня 2019 року № 842 [3]. Відповідно до даного Положення, Управління інтелектуальної власності та інновацій Мінекономіки забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері інтелектуальної власності [5]. Тобто, діяльність Управління спрямована більше на регулювання відносин між державою та суб'єктами права інтелектуальної власності шляхом здійснення державного нагляду за діяльністю вказаних суб'єктів у сфері інтелектуальної власності, а вже УКРНОІВІ проводить безпосередню взаємодію з суб'єктами права інтелектуальної власності.

Однак, незважаючи на проведені реформи системи державного регулювання у сфері інтелектуальної власності, все ж залишаються певні перешкоди, труднощі та проблеми у сфері інтелектуальної власності, які посилюються у період повномасштабної війни. Так, згідно з інформаційно-аналітичною довідкою УКРНОІВІ [4], опублікованою у серпні 2024 р., основними проблемами державного регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності є: складність у визначенні належності майнових прав на об'єкти права інтелектуальної власності, створені у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту), зокрема в частині закріплення таких прав за роботодавцем; зарегульованість процесу трансферу технологій для підприємств, установ, організацій державної форми власності; бюрократичні процедури, зокрема щодо закупівель та фінансування операцій для стартапів, створених закладами вищої освіти та науковими установами; неузгодженість законодавства у сфері інтелектуальної власності та податкового законодавства, яке перешкоджає розвитку трансферу технологій, зокрема, не передбачає податкових пільг для стартапів тощо. Окрім того, досі не було прийнято нове

Положення про Управління інтелектуальної власності та інновацій Мінекономіки, адже низка повноважень Управління, передбачених чинним Положенням про департамент розвитку сфери інтелектуальної власності 2019 р., була передана УКРНОІВІ, що спричиняє дублювання повноважень органів.

Підводячи підсумок, можна зазначити, що система державного регулювання та управління у сфері інтелектуальної власності в Україні поступово наближається до стандартів, визначених європейським законодавством. Основним органом, що здійснює діяльність з регулювання у сфері інтелектуальної власності, є УКРНОІВІ [6], який, у свою чергу, знаходиться під головуванням Управління інтелектуальної власності та інновацій Міністерства економіки України. Тим не менш, у цій царині досі існують проблеми, які переважно пов'язані з неузгодженістю законодавства у сфері інтелектуальної власності із законодавством інших галузей права, надмірною бюрократизацією деяких процедур та іншими факторами.

Список літератури

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо створення національного органу інтелектуальної власності» від 16.06.2020 № 703-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703-20#Text>
2. Положення про державного інспектора з питань інтелектуальної власності Міністерства економіки, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 17.05.2002 № 674. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/674-2002-%D0%BF#Text>
3. Положення про департамент розвитку сфери інтелектуальної власності, затверджене наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 28.12.2019 № 842. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0842915-19#Text>
4. «Які проблеми в сфері інтелектуальної власності існують в Україні: результати опитування». УКРНОІВІ. 12.08.2024. URL: <https://ukrpatent.org/uk/news/main/problemny-ip-sfery-ukraina-rezultaty-opytuvannia-12082024> (дата звернення: 24.04.2025).
5. Міністерство економіки України. Офіційний сайт. Державний нагляд (контроль) у сфері інтелектуальної власності. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=c300a921-7775-47b3-ac23-11bb2a8fef26&title=DerzhavniiNagliad-kontrol-USferiIntelektualnoiVlasnosti>
6. Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ). Офіційний сайт. URL: <https://nipo.gov.ua/>

Мінченко А. С., студентка гр. КЮ-231

Науковий керівник: Чічкань М. В., доцент кафедри публічного та приватного права, кандидат юридичних наук, доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

МІЖНАРОДНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ СУД: СПІВПРАЦЯ З УКРАЇНОЮ

Міжнародний кримінальний суд (МКС) є ключовим міжнародним інститутом для переслідування осіб, які скоїли найтяжчі злочини, зокрема геноцид, воєнні злочини та злочини проти людяності. Після початку збройного конфлікту на сході України та анексії Криму Російською Федерацією у 2014 році, співпраця України з МКС набула особливої актуальності. Ставши повноправною стороною Римського статуту, Україна підтвердила свою відданість принципам міжнародного кримінального правосуддя та забезпеченню відповідальності за скоєні злочини. Це дозволяє МКС здійснювати юрисдикцію щодо подій, що відбуваються на території України, та відкривати офіційні розслідування у відповідності до міжнародного права.

Україна брала активну участь у створенні Римського статуту Міжнародного кримінального суду, зокрема її делегація долучилася до Дипломатичної конференції в Римі, яка відбулася з 15 червня по 17 липня 1998 року і завершилася ухваленням цього ключового міжнародного документу. Крім того, Україна приєдналася до Угоди про привілеї та імунітети МКС, яку ратифікувала 18 жовтня 2006 року. Підписання Римського статуту з боку України відбулося 20 січня 2000 року, однак подальший процес ратифікації було зупинено після того, як Конституційний Суд України визнав Статут несумісним із Конституцією. У своєму рішенні КСУ висвітлив низку проблемних аспектів, зокрема щодо юрисдикції МКС, виконання його рішень та можливості передачі підсудних. Протягом тривалого періоду питання співпраці України з Міжнародним кримінальним судом активно обговорювалося серед експертів, однак не мало реального втілення на практиці. Лише після Революції Гідності та початку російської агресії Україна вирішила скористатися механізмом, передбаченим частиною 3 статті 12 Римського статуту. Згідно з цією нормою, держава, яка не є учасницею Статуту, може визнати юрисдикцію Суду щодо конкретного злочину шляхом подання відповідної заяви Генеральному секретарю [1, с. 382].

Україна розпочала співпрацю з Міжнародним кримінальним судом у 2014 році, коли 25 лютого Верховна Рада подала заяву про визнання юрисдикції

МКС щодо розслідування злочинів проти людяності, скоєних високопосадовцями держави. Ці злочини, що спричинили тяжкі наслідки та масові вбивства громадян під час мирних протестів з 21 листопада 2013 року до 22 лютого 2014 року, стали відомі як «справа Майдану». Україна підписала Римський статут, але ратифікований він був тільки 21 серпня 2024 року. Держава скористалася положенням пункту 3 статті 12 Римського статуту, яке дозволяє визнати юрисдикцію МКС щодо конкретних злочинів у межах визначеного періоду. Відтак 25 квітня 2014 року Прокурор МКС офіційно розпочала процедуру попереднього розгляду ситуації в Україні, метою якої було встановити, чи є достатні підстави та докази для підтвердження вчинення злочинів, що підпадають під юрисдикцію Суду. Згодом, 4 лютого 2015 року, Верховна Рада України прийняла Постанову про заяву щодо визнання юрисдикції МКС стосовно злочинів проти людяності та воєнних злочинів, вчинених вищим керівництвом Російської Федерації та ватажками терористичних угруповань «ДНР» і «ЛНР», які спричинили особливо тяжкі наслідки й масові вбивства українців [2, с. 4].

Протягом збройної агресії Росії проти України було скоєно численні серйозні злочини, які порушують норми міжнародного права у сфері прав людини та гуманітарного права, значна частина з яких кваліфікується як воєнні злочини та злочини проти людяності. Серед них - умисні вбивства як цивільного населення, так і військовополонених. Більшість цих злочинів підпадає під юрисдикцію українських національних судів. Згідно з даними Офісу Генерального прокурора, станом на 31 травня 2023 року було зареєстровано 87 716 кримінальних проваджень щодо порушення законів і звичаїв війни, зокрема й умисних вбивств за ч. 2 ст. 438 КК України. Водночас ці діяння також підлягають розгляду в рамках юрисдикції Міжнародного кримінального суду, адже відповідно до Римського статуту, вбивство може кваліфікуватися як злочин проти людяності або як воєнний злочин. У цьому контексті важливо, щоб держави неухильно виконували свої міжнародні зобов'язання щодо переслідування та покарання осіб, винних у скоєнні злочинів агресії, геноциду, воєнних злочинів і злочинів проти людяності. Сьогодні питання міжнародної співпраці у протидії міжнародній злочинності є надзвичайно актуальним і має стати беззаперечною нормою для кожної держави. Тільки узгоджені дії та взаємодія між країнами можуть гарантувати стабільний міжнародний правопорядок і мирне співіснування [2, с. 6].

У рамках співпраці України з Міжнародним кримінальним судом, форми та процедури взаємодії, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом та Римським статутом, хоча й відрізняються, проте є взаємозалежними

складовими. Форми співробітництва визначають напрями взаємодії між державою та МКС, тоді як процедури представляють собою механізми, за допомогою яких ці форми втілюються на практиці [3, с. 120].

На сьогодні надзвичайно актуальним і важливим є питання налагодження постійної та безпосередньої співпраці України з Міжнародним кримінальним судом. Хоча визнання юрисдикції Суду на умовах « ad hoc » є важливим кроком у цьому напрямку, воно не знімає потреби у якнайшвидшій ратифікації Римського статуту Україною [4, с. 180].

Висновки. Співпраця України з Міжнародним кримінальним судом, особливо після ратифікації Римського статуту, є важливим кроком на шляху до забезпечення правосуддя у контексті воєнних злочинів, злочинів проти людяності та порушень міжнародного гуманітарного права. Ратифікація Статуту відкриває Україні можливості для безпосередньої взаємодії з МКС, що дозволяє притягати до відповідальності осіб, винних у скоєнні тяжких злочинів, зокрема в умовах триваючої агресії Російської Федерації. Завдяки співпраці з Судом Україна має змогу підтримувати міжнародні стандарти правосуддя, зміцнювати боротьбу з безкарністю та забезпечувати відповідальність за найтяжчі злочини. У той же час важливим є постійне вдосконалення правової системи України для ефективного виконання зобов'язань, що випливають з Римського статуту, а також підтримка міжнародного співробітництва в галузі прав людини та міжнародного кримінального права. Співпраця з МКС є ключовою для зміцнення демократичних цінностей і правової держави, а також для забезпечення належного міжнародного правопорядку та справедливості.

Список літератури

1. Матковський А. А. Виконання Україною рішень міжнародного кримінального суду. *Право і суспільство*. 2023. Т. 1, № 3. С. 380-387.
2. Грушко М. В. Співпраця Міжнародного кримінального суду та України у зв'язку з міжнародним збройним конфліктом. *Право*. 2023. Т. 4, № 23. С. 1-7.
3. Смирнов М. І. Порядок співробітництва України з міжнародним кримінальним судом. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024. Т. 4, № 4. С. 116-120.
4. Кучер О. Б. Україна та міжнародний кримінальний суд: еволюція та розвиток взаємовідносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Т. 3, № 27. С. 179-181.

Москаленко А. О., студентка гр. ПР-231

Науковий керівник: Чічкань М. В., доцент кафедри публічного та приватного права, кандидат юридичних наук, доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Конституція України, закріплюючи право кожної особи на соціальний захист (ст. 46), створює підґрунтя для законодавчого забезпечення цієї гарантії для особливих категорій населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО). Конституційні положення були конкретизовані у низці нормативно-правових актів, що регулюють правовий статус та соціальний захист ВПО, зокрема Закон України (далі – ЗУ) «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», а також постанови Кабінету Міністрів України, що деталізують окремі аспекти соціального захисту ВПО: «Деякі питання соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій осіб», «Деякі питання підтримки внутрішньо переміщених осіб», «Про облік внутрішньо переміщених осіб», «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам», «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам» та інші.

Нормативно-правове регулювання вказує, що ВПО є особливим суб'єктом системи соціального захисту в Україні. Згідно з чинним законодавством «внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» [1]. Саме такі обставини є юридичними підставами для набуття статусу ВПО. При цьому, виникнення права на соціальний захист для ВПО настає з моменту взяття особи на облік, що засвідчується відповідною довідкою, дія якої є безстроковою (ст. 4 ЗУ «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»). Слід зазначити, що звернення особи за отриманням статусу ВПО та відповідної довідки є правом особи, а не обов'язком. Однак, наявність цього документа є гарантією реалізації

права на соціальний захист та отримання соціальних послуг, передбачених законодавством, включаючи соціальні виплати, пенсійне забезпечення, доступ до медичного обслуговування, тощо.

Однією з характерних рис правового статусу ВПО є те, що вони можуть мати так би мовити «подвійний статус». Тобто, особа, яка набула статусу ВПО, також може одночасно бути суб'єктом соціального забезпечення з іншим статусом (наприклад, пенсіонер, особа з інвалідністю, вагітна жінка та ін.), що дозволяє їй отримувати соціальні виплати, пільги та послуги, передбачені для кожної з цих категорій відповідно до чинного законодавства.

З моменту офіційної реєстрації ВПО набуває право на комплексний соціальний захист, що охоплює різні сфери життєдіяльності.

Матеріальні підтримка. ВПО, які вперше звернулися за допомогою, мають право на отримання грошової виплати протягом шести місяців, яка виплачується щомісяця ВПО або уповноваженій особі на ВПО у випадку недієздатності отримувача або дитину у розмірі: для осіб з інвалідністю та дітей – 3000 гривень; для інших осіб – 2000 гривень [2]. Однак, з 1 березня 2024 року набули чинності зміни, спрямовані на стимулювання працевлаштування серед працездатних ВПО. Після призначення грошової допомоги, такі особи протягом двох місяців повинні обрати один із запропонованих шляхів сприяння зайнятості: працевлаштуватись, зареєструватись як ФОП; подати заявку на участь у грантовій програмі з метою отримання коштів на створення або розвиток власного бізнесу; подати заявку на отримання ваучера на навчання; стати на облік у центрі зайнятості [3]. У разі невиконання цієї вимоги, виплата грошової допомоги припиняється з місяця, що настає після закінчення двомісячного строку. Крім державної підтримки, ВПО можуть отримати фінансову допомогу від міжнародних організацій (Міжнародний Комітет Червоного Хреста і Товариство Червоного Хреста України, Програма ЮНІСЕФ «Спільно», Агентство ООН у справах біженців UNHCR, Всесвітня продовольча програма ООН тощо). Також, допомога може надаватися не лише у грошовій формі, але й у вигляді продуктів харчування, засобів гігієни, ліків, тощо, отримання яких можливе за сприяння волонтерів. Таку допомогу можна оформити через сервіс «Допомога».

Забезпечення житлових умов. ЗУ «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» у статті 9 гарантує ВПО право на створення належних умов для її постійного чи тимчасового проживання. Це право включає оплату вартості комунальних послуг, електричної та теплової енергії, природного газу в місцях компактного поселення внутрішньо переміщених осіб за відповідними тарифами. Державні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та суб'єкти приватного права забезпечують

можливість безоплатного тимчасового проживання протягом шести місяців з моменту взяття на облік (за умови оплати особою вартості комунальних послуг). Для багатодітних сімей, осіб з інвалідністю, осіб похилого віку цей термін може бути продовжено [1].

ВПО мають право повідомити про пошкодження або знищення їхнього житла внаслідок російської агресії та користуються пріоритетним правом на отримання відповідної допомоги. Крім того, діє державна програма «Житлові приміщення для внутрішньо переміщених осіб», яка передбачає надання кредитів на придбання житла під пільгову відсоткову ставку (3%). Фонд проводить відбори за допомогою сертифікованої комп'ютерної програми, погодженої західними партнерами [4].

Сприяння зайнятості. Для ВПО, які не мали можливості припинити трудовий договір (інший вид зайнятості) за попереднім місцем проживання через неможливість продовження роботи, передбачено спрощену процедуру набуття статусу безробітного та отримання допомоги по безробіттю і соціальних послуг за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття. Для цього потрібно подати до центру зайнятості за місцем фактичного проживання заяву на ім'я роботодавця про припинення трудового договору в односторонньому порядку. Скасовано обмеження на роботу за сумісництвом для ВПО, що дозволяє їм працювати на повну або більшу частину ставки. Роботодавці, які приймають на роботу осіб ВПО, також мають державну підтримку, отримуючи компенсацію витрат за працевлаштування ВПО. Законодавством передбачено професійне навчання ВПО за кошти Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття. До того ж, ВПО мають право на ведення підприємницької діяльності. «У рамках проекту «Робота служба зайнятості супроводжує дві грантові програми, якими можуть скористатись ВПО: «Власна справа» – розмір мікрогрантів становить від 50 до 250 тисяч гривень; «Грант для ветеранів» – передбачає три варіанти надання грантів на суми, які не можуть перевищувати 250 тисяч гривень, 500 тисяч гривень та 1 мільйон гривень відповідно» [5, с. 54].

Медичне забезпечення. ВПО гарантовано надання безоплатної медичної допомоги в державних та комунальних закладах охорони здоров'я, а також медико-психологічної допомоги за потреби. Доступ до медичних послуг спрощено: ВПО можуть звертатися до будь-якого закладу охорони здоров'я без необхідності укладання декларації. Медичні заклади, які беруть участь у програмі медичних гарантій, зобов'язані надавати необхідну допомогу безоплатно, включаючи лікування інсультів та інфарктів, раннє виявлення

онкологічних захворювань, допомогу породіллям та новонародженим, а також інші медичні послуги, що входять до 38 пакетів ПМГ. За спрощеною процедурою діє програма «Доступні ліки», що забезпечує отримання необхідних лікарських засобів за електронним або паперовим рецептом. Аналогічні спрощені механізми діють у сфері вакцинації, встановлення та продовження інвалідності, антиретровірусної терапії, тощо [6].

Освіта. ВПО мають право на влаштування дітей до дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів державної форми власності. Для вступу до закладів вищої освіти передбачені спеціальні квоти (квота-2), що надають пільгові умови для певних категорій вступників. Ті особи, які не мали підстав скористатися квотою-2, можуть вступати на загальних підставах, маючи певні пільги: на соціальну стипендію, першочергове поселення до гуртожитку, державний пільговий кредит на освіту та переведення на вакантні бюджетні місця [7].

Отже, соціальний захист ВПО охоплює широкий спектр підтримки, включаючи матеріальне забезпечення, медичне обслуговування, забезпечення житлом, освітні можливості та сприяння працевлаштуванню. Застосування комплексного підходу дозволяє державі формувати інструменти реагування на соціально-економічні виклики, спричинені внутрішнім переміщенням, забезпечуючи адаптацію ВПО до нових умов життєдіяльності. Важливим елементом системи є співпраця держави з міжнародними партнерами, яка сприяє розширенню національних можливостей у сфері реалізації відповідних заходів підтримки. Таким чином, соціальний захист є не лише інструментом підтримки вразливої категорії населення, але й виступає важливим елементом реалізації прав громадян в умовах воєнного стану.

Список літератури

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII : станом на 4 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>. (дата звернення 06.05.2025).
2. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 332 : станом на 15 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 06.05.2025).
3. Внутрішньо переміщені особи: що пропонує служба зайнятості? URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vnutrishno-peremishcheni-osoby-shcho-proponuie-sluzhba-zainiatosti>. (дата звернення: 08.05.2025).
4. Програма «Житло для ВПО»: значний попит, великий інтерес. URL: <https://www.molod-kredit.gov.ua/pres-tsentr/novyny/prohrama-zhytlo-dlia-vpo->

[znachnyi-popyt-velykyi-interes](#). (дата звернення: 08.05.2025).

5. Комаринська З.М. Особливості соціального забезпечення внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану в Україні. Відновлення національної економіки в умовах воєнного стану: матер. II наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 4-5 жовтня 2024 р.). Дніпро, 2024. С. 51-55.

6. Переселенцям мають надавати медичні послуги незалежно від місця проживання чи реєстрації. URL: <https://moz.gov.ua/uk/pereselencjam-majut-nadavati-medichni-poslugi-nezalezhno-vid-miscja-prozhivannja-chi-reestracii> (дата звернення: 08.05.2025).

7. Вступникам ВПО. Міністерство освіти і науки України: веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/informatsiia-dlia-osib-z-tot-ta-vpo-2-0-2-4/vstupnykam-vstup-v-zaklady-vyshchoi-fakhovoi-peredvyshchoi-ta-profesiinoi-osvity-ukrainy/vstupnykam-vpo>. (дата звернення: 08.05.2025).

Павлунько К. С., студентка гр. ПР-221

Науковий керівник: Кочина О. С., доцент кафедри публічного та приватного права, кандидат юридичних наук, доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

УКЛАДАННЯ ШЛЮБУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Сім'я є однією з важливих складових кожного громадянина. На сьогоднішній час вона є підтримкою, надійним тилом, опорою наших військових, які щодня відстоюють вільну та незалежну Україну. Не зважаючи на життєві обставини молоді люди прожовжують одружуватися та розлучатися, а держава у своїй діяльності має на меті забезпечити право осіб на шлюб та розірвання шлюбу.

Шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану. 18 років вважається шлюбним віком для чоловіків та жінок для створення та узаконення стосунків. Особи, які досягли шлюбного віку мають право на шлюб. Він ґрунтується на вільній згоді жінки та чоловіка [1]. Розлучення, як і укладання шлюбу – це добровільне волевиявлення чоловіка та жінки, і обмежень стосовно цього під час воєнного стану немає.

Українці мають можливість одружитися в день подачі заяви, звернувшись до будь-якого відділу ДРАЦС відповідно до ч. 1 ст. 28 Сімейного кодексу

України (далі – СКУ) . Підставою для цього є ч. 2 ст. 32 СКУ, яка передбачає скорочення термінів одруження у разі, якщо є безпосередня загроза для життя нареченого або нареченої [1].

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 8 лютого 2025 року № 389-VIII визначає, що державна реєстрація шлюбів, коли один із наречених є військовослужбовцем, може проводитися відділами ДРАЦС без особистої присутності такого нареченого, нареченої. Після заява про державну реєстрацію подається командир, який засвідчує справжність підпису на відповідній заяві та забезпечує її передачу до відділу [2].

Міністерством юстиції України спільно з Міністерством цифрової трансформації України був реалізований онлайн-сервіс подачі заяви на одруження через портал ДІА. Для цього наречені обирають місце, час та формат проведення церемонії в онлайн-режимі.

Для здійснення даної реєстрації шлюбу обом зацікавленим сторонам необхідно: 1) мати електронний цифровий підпис; 2) авторизуватися на порталі ДІА та перейти у розділ «Сім'я»; 3) обрати послугу «Заява про шлюб»; 4) заповнити заяву та обрати час і місце реєстрації; 5) сплатити адміністративний збір; 6) підписати заяву електронним підписом.

Необхідно зазначати, що в умовах воєнного стану послуги у сфері реєстрації актів цивільного стану надається за принципом екстериторіальності, тобто прив'язки до конкретного відділу наразі немає.

Основні моменти, які потрібно знати майбутнім нареченим: шлюб можна зареєструвати без місячного очікування; якщо ви не можете з'явитися у запланований день з поважної причини, строк реєстрації можна перенести за письмовою заявою; перелік документів для реєстрації шлюбу не змінився (паспорт громадянина України або паспортні документи іноземця чи документ, що посвідчує особу без громадянства); особи, які раніше перебували в шлюбі, повинні надати документи, що підтверджують його припинення; військовослужбовці можуть зареєструвати шлюб без особистої присутності - онлайн.

Право на дистанційну, пришвидшену процедуру укладання шлюбу мають: військовослужбовці ЗСУ, працівники СБУ, СЗРУ, ДПСУ, Управління державної охорони, Нацгвардії або інших військових підрозділів, утворених згідно законів України; поліцейські, працівники ДБР чи ДКВС, особи керівного складу БЕБ або Національного Антикорупційного Бюро; співробітники сфери охорони здоров'я [3].

Для підтвердження дійсності укладеного шлюбу безпосередній керівник складає акт про укладення шлюбу особи рядового або начальницького складу служби цивільного захисту, ДБР, державної кримінально-виконавчої служби або представника начальницького складу НАБУ чи БЕБ і засвідчує його

гербовою печаткою відповідного військового органу [3].

Воєнний стан дає можливість укласти шлюби за один день навіть за відсутності одного з наречених для окремих категорії осіб. За наявності загрози життю нареченого, нареченої, органи ДРАЦС зобов'язані зареєструвати шлюб в день подання заяви. Дані привілеї відносяться до тих чоловіків, жінок, які обіймають певні посади у військових формуваннях, які залучені для відбиття збройної агресії російської федерації проти України.

Спрощена процедура реєстрації шлюбу дозволяє вступати у законні відносини чоловіка та жінки та отримувати всі відповідні права: наслідування, отримання компенсації та реалізувати інші права та гарантії члена сім'ї військовослужбовця.

Список літератури

1. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення 28.04.2025).
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 8 лютого 2025 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 28.04.2025).
3. Лисенка С. Особливості укладання і розірвання шлюбу під час воєнного стану. Київ. 2025. URL: <https://www.absl.org.ua/rozluchennya-pid-chas-vagitnosti/>

Радай А. І., студентка гр. КЮ-241

Науковий керівник: Литвиненко В. М., завідувачка кафедри публічного та приватного права, кандидат юридичних наук, доцент
*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ПОРЯДОК УКЛАДЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

Трудовий договір це угода між працівником та роботодавцем у зв'язку з виконанням працівником своєї трудової функції з додержанням трудового розпорядку, що визначається підприємством, установою або ж фізичною особою-роботодавцем.

Процедура укладення трудового договору є надзвичайно важливою при прийнятті на роботу, оскільки завдяки їй є можливість закріпити всі вимоги щодо виду роботи, компетентностей працівника та інших вимог, які встановлюють сторони трудового договору.

Укладення трудового договору є підставою виникнення трудових правовідносин, тому важливо знати особливості його укладення.

Кодекс законів про працю (далі - КЗпП) визначає загальні вимоги укладення трудового договору [1]. Зокрема, трудовий договір має дві форми: письмову та усну. Зазвичай, трудовий договір укладається у письмовій формі. У період воєнного стану сторони трудових відносин за згодою визначають форму трудового договору [2].

Ст. 24 КЗпП визначає перелік документів, які повинен подати майбутній працівник: паспорт або інший документ, який посвідчує особу; трудову книжку (у разі наявності) або відомості про трудову діяльність з реєстру застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування; у визначених законодавством випадках документ про освіту (спеціальність, кваліфікацію), про стан здоров'я, відповідний військово-обліковий документ та ін. [1].

Якщо особа укладає трудовий договір вперше, то вона має право подати вимогу до роботодавця про оформлення трудової книжки. Ст. 48 КЗпП визначає, що облік трудової діяльності працівника здійснюється в електронній формі в реєстрі зареєстрованих осіб Державного реєстрового загальнообов'язкового державного соціального страхування у порядку, визначеному законодавством.

Трудове законодавство, зокрема ст. 25 КЗпП, забороняє вимагати у особи документи, які не передбачені законодавством. Наприклад, такими документами можуть бути відомості про партійну або ж національну приналежність, прописку або походження особи. Роботодавець згідно законодавства має право обмежувати спільну роботу родичів на одному і тому ж підприємстві, якщо вони безпосередньо підпорядковані один одному [1].

Також Закон України «Про запобігання корупції», зокрема ст. 27, зазначає конкретний перелік осіб, які не можуть мати у своїй підпорядкованості близьких до них осіб або бути прямо підпорядкованим ним. Ст. 25 цього ж Закону зазначає, що особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування не можуть займатися іншою оплачуваною роботою (окрім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю, якщо інше не передбачено законодавством. Особи не можуть входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради, підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (окрім конкретних випадках, визначених законом), що належать державі чи територіальній громаді та представляють їх інтереси, якщо інше не передбачено законодавством [3].

Обов'язковою умовою для прийняття працівника на роботу із важкими, небезпечними чи шкідливими умовами праці є його попередній медичний огляд, оскільки працівник повинен підтвердити свій стан здоров'я. Якщо відповідно до медичного висновку працівник не може виконувати свої трудові обов'язки за станом здоров'я, то роботодавцю забороняється приймати його на роботу. Ст. 169 КЗпП вказує, що роботодавець зобов'язаний за свої кошти організувати попередній медичний огляд (при прийнятті на роботу) і періодичних (протягом трудової діяльності) медичних оглядів працівників, які працюють на важких роботах, роботах із шкідливими чи небезпечними умовами праці або таких, де є потреба у професійному доборі, а також щорічного обов'язкового медичного огляду осіб віком до 21 року [1].

Процедура укладення трудового договору складається з декількох етапів:

- 1) звернення особи до роботодавця з пропозицією (письмовою заявою) про укладення трудового договору;
- 2) розгляд заяви роботодавцем і прийняття ним рішення;
- 3) видання наказу чи розпорядження про зарахування працівника на роботу;
- 4) оформлення трудової книжки [4, с. 213].

Втім, варто зазначити не менш важливі додаткові етапи укладення трудового договору:

- 1) повідомлення Державної податкової служби про прийняття працівника на роботу після видання відповідного наказу про призначення на роботу;
- 2) внесення відомостей до трудової книжки працівника або Державного реєстру загальнообов'язкового соціального страхування;
- 3) ознайомлення з внутрішніми документами (правила внутрішнього трудового розпорядку, колективний договір, інструкції щодо охорони праці, пожежної безпеки тощо).

Додатково можна вказати випробувальний термін, який залежить від категорії працівника строком від 1 до 6 місяців [1]. У період воєнного стану випробування працівника може встановлюватися для всіх категорій осіб [2].

Отже, трудовий договір є угодою між працівником та роботодавцем у зв'язку з виконанням працівником трудових функцій. Укладення трудового договору є підставою для виникнення трудових правовідносин. Працівник повинен мати певні документи для подачі до роботодавця, задля працевлаштування. Процедура укладення трудового договору складається з декількох етапів: подача заяви з пропозицією укладення трудового договору; розгляд заяви роботодавцем та прийняття ним рішення; видання наказу про влаштування працівника на роботу; оформлення трудової книжки та інші етапи.

Список літератури

1. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#n940> (дата звернення: 07.05.2025).
2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#n3> (дата звернення: 07.05.2025).
3. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 07.05.2025).
4. Павлюк Н. М., Гудиш К. Г. Правове регулювання укладення трудового договору. *Проблеми державотворення в Україні - 2021. Антикорупційна діяльність*: матеріали доповідей наук. семінару до дня спеціаліста-правника. Львів, 2021. С. 209–215.

Різник Г. В., студентка III курсу факультету міжнародної торгівлі та права
Науковий керівник: Погарченко Т. В., доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права, кандидат юридичних наук, доцент
Державний торговельно-економічний університет
(м. Київ, Україна)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ МАЙНОВОГО РЕЖИМУ МАЙНА ПОДРУЗЖЯ

Протягом століть сім'я була основним та первинним осередком суспільства, тому регулювання сімейних правовідносин було завжди актуальним та потребувало особливої уваги. При дослідженні окремих аспектів сімейних правовідносин, ми проаналізували, що одним з ключових моментів регулювання правовідносин між подружжям протягом всього часу є правовий режим їхнього майна. Важливість даного питання впливає насамперед з потреби кожного з подружжя відчувати стабільність у власному правовому становищі та уникненні спірних відносин при розірванні шлюбу. В результаті цього, правовий режим майна став одним з основних завдань сімейного права в цілому.

Правовий режим майна подружжя визначається чинним законодавством, а саме Сімейним кодексом України (далі – СК України). Глава 8 даного кодексу регулює питання та закріплює норми, які передбачають правовий статус майна та його поділ при розірванні шлюбу. Аналіз вказаних норм, дає підстави визначити, що законодавець передбачає презумпцію спільної сумісної власності подружжя, щодо майна, яке було набуто ними у шлюбі. Частина 1

статті 60 СК України передбачає, що майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу) (ст. 60 СК України) [1]. При дослідженні вказаної статті, нами було з'ясовано, що для того, щоб застосувати презумпцію спільного майна подружжя, потрібно встановити факти, які свідчитимуть, що конкретне майно було придбане за час шлюбу. Отже, керуючись вказаними нормами законодавства, визначаємо, що для доведення права спільної сумісної власності подружжя, потрібно довести: факт перебування жінки та чоловіка у шлюбі протягом певного часу та час придбання спірного майна [2; с. 76].

При регулюванні та визначенні правового режиму майна подружжя варто знати, що норми ст. 60 СК України не є однозначними, оскільки законодавство передбачає наявність особистої приватної власності. Особиста приватна власність визначається як майно, яке належить виключно одному з подружжя. Відповідно на таке майно не поширюється презумпція спільного майна подружжя. Частина 1 статті 57 СК України чітко визначає перелік майна, яке вважається особистою приватною власністю одного з подружжя:

- 1) майно, набуте нею, ним до шлюбу;
- 2) майно, набуте нею, ним за час шлюбу, але на підставі договору дарування або в порядку спадкування;
- 3) майно, набуте нею, ним за час шлюбу, але за кошти, які належали їй, йому особисто;
- 4) житло, набуте нею, ним за час шлюбу внаслідок його приватизації відповідно до Закону України "Про приватизацію державного житлового фонду";
- 5) земельна ділянка, набута нею, ним за час шлюбу внаслідок приватизації земельної ділянки, що перебувала у її, його користуванні, або одержана внаслідок приватизації земельних ділянок державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій, або одержана із земель державної і комунальної власності в межах норм безоплатної приватизації, визначених Земельним кодексом України.
- 6) речі індивідуального користування, у тому числі коштовності, навіть якщо вони були придбані за рахунок спільних коштів подружжя;
- 7) премії і нагороди, отримані за особисті заслуги;
- 8) кошти, одержані як відшкодування матеріальної чи моральної шкоди;
- 9) страхові суми, одержані за обов'язковим або добровільним особистим страхуванням. (ст. 57 СК України) [1].

Отже, визначаємо, що право особистої приватної власності передбачає насамперед особисте та самостійне розпорядження майном, яке належать кожному з подружжя, проте, один з подружжя кому належить таке майно, має діяти в інтересах сім'ї, а насамперед дітей. [3; с. 108].

При дослідженні теми, щодо правового режиму майна подружжя, нами було з'ясовано, що існують випадки, які можуть бути спірними при поділі майна між подружжям. Одним з таких випадків є факт придбання майна у період шлюбу, але за власні кошти одного з подружжя. Нами було проаналізовано судову практику, а саме Постанову Верховного Суду у складі Касаційного цивільного суду від 22 січня 2020 р. у справі № 711/2302/18. Проаналізувавши всі факти, судом було зроблено правовий висновок, який полягав у тому, що у разі придбання майна хоча й у період шлюбу, але за особисті кошти одного з подружжя, це майно не може вважатися об'єктом спільної сумісної власності подружжя, а є особистою приватною власністю того з подружжя, за особисті кошти якого воно придбане [4]. Тобто, даний правовий висновок, дає підстави нам вважати, що придбання майна у шлюбі, але за власні кошти одного з подружжя не свідчать про те, що таке майно буде належати подружжю на праві спільної сумісної власності. Саме через такий аналіз судових рішень можливо простежити тенденції в правозастосуванні, а також виявити суперечності або прогалини у чинному законодавстві. Такий підхід дає змогу зробити висновки про необхідність подальшого вдосконалення сімейного законодавства України.

При аналізі визначення правового режиму майна подружжя варто наголосити на договірному регулюванні такого майна. Найкращим способом є укладення шлюбного договору, за яким регулюються майнові відносини між подружжям та визначаються їхні майнові права та обов'язки (ст. 93 СК України) [1]. Зміст шлюбного договору може охоплювали безліч складових, які є важливими для подружжя. Одними з основних є домовленість щодо: а) майна, набутого до шлюбу, в період шлюбу або на випадок його розірвання; б) утримання одного із подружжя; в) утримання подружжям (батьками) своїх малолітніх (неповнолітніх) дітей [5; с.46]. На нашу думку, шлюбний договір є одним з найоптимальніших варіантів, оскільки він спрямований на добровільне врегулювання всіх питань, які стосуються сімейних правовідносин між подружжям. Варто зазначити, що шлюбний договір допомагає визначити кожному з подружжя своє ймовірне правове становище у разі розлучення, що надає впевненості та розуміння у майбутньому. До того ж, за допомогою шлюбного договору можна безсумнівно захистити майно, яке належить подружжю на праві особистої приватної та сумісної власності.

Отже, сімейні правовідносини завжди були ключовою складовою

сімейного права, оскільки регулювання сімейних правовідносин ніколи не втрачає актуальності. Одним з центральних аспектів таких правовідносин є регулювання майнових прав подружжя. Аналіз чинного законодавства, зокрема норм, встановлених СК України, дав змогу зрозуміти, що основною засадою правового регулювання у цій сфері є презумпція спільної сумісної власності майна, набутого подружжям під час шлюбу. Водночас законодавством також чітко передбачено випадки, коли майно визнається особистою приватною власністю одного з подружжя. Проведений аналіз судової практики, підтвердив, що майно, набуте під час шлюбу, не завжди визнається спільною власністю, якщо воно придбане за особисті кошти одного з подружжя.

Окрему увагу варто приділити договірному регулюванню майнових відносин, зокрема шлюбному договору. Він дає змогу подружжю самостійно визначити та встановити правила розпорядження майном, обов'язки щодо утримання одне одного та дітей, що значно знижує ризики конфліктів у разі розірвання шлюбу. Незважаючи на зниження кількості укладених шлюбних договорів у 2024 році, що зумовлено загальною нестабільністю в країні, шлюбний договір залишається ефективним інструментом захисту інтересів подружжя. Тож, дотримання норм законодавства, врахування судової практики та можливість договірного врегулювання дозволяють забезпечити справедливий баланс між особистими інтересами та інтересами сім'ї загалом.

Список літератури

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. Ст. 135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
2. Євко В.Ю. Застосування презумпції спільного майна подружжя в судовій практиці. *Електронне наукове видання «Порівняльно-аналітичне право»* (м. Ужгород, 2018 р.). Ужгород, 2018. С. 75-78.
3. Байрачна М.І. Деякі аспекти майнових прав та обов'язків подружжя. *Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право*. Серія «Право», вип. 55, Том 1. С. 106-109.
4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 22.01.2020 р. у справі № 711/2302/18. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87517031>
5. Байрачна М.І. Правова природа шлюбного договору. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: юридичні науки. Том 30 (69) № 3 2019. С. 45-50.

Рудник Р. В., студентка гр. ЦГЮ-211

Науковий керівник: Пузирна Н. С., доцент кафедри публічного та приватного права, кандидат юридичних наук, доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НОТАРІУСА

Застосування юридичної відповідальності, зокрема щодо нотаріусів, у правовій демократичній державі має відповідати цілям держави – забезпеченню законності, порядку та захисту прав людини. Юридична відповідальність сьогодні не обмежується лише покаранням за принципом «око за око», а має гуманні, динамічні цілі, зумовлені історичним розвитком суспільства. Конституційне визнання людини як найвищої соціальної цінності зобов'язує посадових осіб, зокрема нотаріусів, захищати її гідність, права і свободи.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про нотаріат», нотаріат – це система органів і осіб, які посвідчують права та факти, що мають юридичне значення, з метою надання їм юридичної вірогідності.

Відповідальність нотаріуса має такі ознаки: є видом державного примусу, застосовується за правопорушення, вчинене під час професійної діяльності, і реалізується через певні негативні заходи. Вона поділяється на різні категорії залежно від характеру санкцій та галузевої спрямованості. Зокрема, виокремлюють кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та цивільно-правову відповідальність [1, с. 146].

Проблема кримінальної відповідальності нотаріусів є актуальною, що підтверджується постійним переглядом законодавства. На думку А.С. Гончарової, чинна система протидії зловживанням у сфері нотаріату далека від досконалості. Це проявляється у відсутності єдності судової практики, наявності прогалин у кримінальному законодавстві та високому рівні латентності таких правопорушень [2, с. 228].

Згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності», нотаріуси можуть нести кримінальну відповідальність за порушення у сфері державної реєстрації [3].

Збитки, завдані фізичним чи юридичним особам через дії державних реєстраторів, зокрема нотаріусів, можуть бути відшкодовані за рішенням суду. Водночас Кримінальний кодекс України не передбачає окремого складу правопорушення у сфері реєстрації прав на нерухомість чи бізнесу. Тому

нотаріусів можуть притягнути до кримінальної відповідальності лише за наявності складу правопорушення, передбаченого КК України.

Після доповнення КК України статтями 365² та 368⁴, нотаріусів визнано спеціальними суб'єктами кримінальних правопорушень. До цього вони нерідко уникали відповідальності, оскільки не належали до органів влади чи місцевого самоврядування [4].

Також нотаріуси несуть відповідальність за порушення законодавства у сфері держреєстрації. Зокрема, за ст. 209¹ КК України, нотаріус як суб'єкт первинного фінансового моніторингу може бути притягнутий до відповідальності за умисне порушення вимог щодо запобігання легалізації злочинних доходів, фінансування тероризму чи розповсюдження зброї масового знищення [4].

Відповідно до Кримінального кодексу України нотаріус може нести кримінальну відповідальність за ст. 358 (підроблення документів), ст. 364 (зловживання владою), ст. 365² (зловживання повноваженнями при наданні публічних послуг) і ст. 367 (службова недбалість), де нотаріуси визнаються спеціальними суб'єктами [4].

Окремим видом відповідальності нотаріуса, слід відмітити, адміністративну відповідальність нотаріуса. На законодавчому рівні вона чітко не визначена, однак науковці трактують її як відповідальність за правопорушення, що не становлять значної суспільної небезпеки, вчинені суб'єктами публічно-правової сфери, і спрямовану на захист загальнодержавних інтересів [5, с. 193].

Ладіна Л. С. вважає адміністративну відповідальність нотаріуса засобом забезпечення прав громадян і юридичних осіб під час вчинення нотаріальних та реєстраційних дій [6, с. 75]. А. В. А. Вдовічен та Л. І. Вдовічена наголошують що, її головна функція – профілактична, а не компенсаційна [7, с. 129].

Хоча нотаріус не є державним службовцем чи представником влади, він виконує визначені державою публічні повноваження, що інтегрують його у систему публічної влади.

Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП) містить норми, за порушення яких нотаріус може бути притягнутий до адміністративної відповідальності. Зокрема, ст. 163⁹ передбачає відповідальність за незаконне використання інсайдерської інформації, а розділ 13-А стосується корупційних правопорушень, де нотаріус також визначений як можливий суб'єкт зазначених правопорушень [8].

Попри це, законодавство про нотаріат прямо не передбачає адміністративної відповідальності нотаріусів, саме тому актуальною є думка

про необхідність чіткої фіксації окремих складів адміністративних правопорушень, які можуть вчиняти як державні, так і приватні нотаріуси. Також не можна однозначно стверджувати, що нотаріус не є представником влади або не виконує делеговані державою функції.

Цивільно-правова відповідальність нотаріуса має майновий і компенсаційний характер. Її підставами є наявність шкоди, протиправна поведінка, вина і причинний зв'язок між дією та збитками. Якщо державний нотаріус заподіяв шкоду, відшкодування здійснюється за рахунок бюджету з правом регресної вимоги до нотаріуса.

Дисциплінарна відповідальність настає у разі порушення службових обов'язків. Для державних нотаріусів вона ґрунтується на трудовому законодавстві, для приватних – має інший характер, оскільки вони не перебувають у трудових відносинах.

Відповідно до законодавства, у разі порушень, пов'язаних із професійною діяльністю, до приватного нотаріуса застосовуються заходи юридичної відповідальності, зокрема у формі специфічної дисциплінарної відповідальності. Вона має особливості, оскільки класичні її форми важко застосувати до приватного нотаріуса. У разі порушень він несе відповідальність за результати своєї роботи, включаючи можливе обмеження професійних прав – анулювання свідоцтва, зупинення чи припинення діяльності, що реалізується в межах адміністративно-правового регулювання [9].

Єдиний порядок притягнення нотаріусів до дисциплінарної відповідальності в Україні відсутній. Підстави такої відповідальності є аналогічними як і до інших суб'єктів державної реєстрації, але заходи стягнення відрізняються. До приватного нотаріуса можуть застосовуватися: анулювання свідоцтва, реагування за результатами перевірок, тимчасове зупинення чи припинення діяльності.

Таким чином, слід зазначити, що питання юридичної відповідальності нотаріусів у процесі реформування нотаріату потребують належного врегулювання. Нечіткість законодавчих норм створює ризики порушення прав як нотаріусів, так і осіб, які до них звертаються. Юридична відповідальність нотаріуса має комплексний характер і включає також моральну відповідальність перед державою та суспільством.

Список літератури

1. Веселов М. Ю., Ладіна Л. С. Юридична відповідальність приватного нотаріуса. *Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право*. 2021. № 1 (49). С. 1145-150.
2. Гончарова А. С. До питання кримінальної відповідальності нотаріуса. *Молодий вчений*. 2018. № 10 (62). С. 227-231.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності: Закон України від 06.10.2016. № 1666-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1666-19#Text>. (дата звернення 01.05.2025 р.)
4. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 01.05.2025 р.)
5. Виссканцев О. О. Адміністративна відповідальність державного нотаріуса. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2012. №. 25. С. 190-197.
6. Ладіна Л. С. Поняття та завдання адміністративної відповідальності в системі юридичної відповідальності приватного нотаріуса за українським законодавством. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 2 (63). С. 72-76.
7. Вдовічен В. А., Вдовічена Л. І. Кримінально-правова й адміністративно-правова відповідальність нотаріуса: порівняльно-правовий аналіз. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/84/2170/4706-1>. (дата звернення 01.05.2025 р.)
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 01.05.2025 р.)
9. Порядок дисциплінарного провадження щодо нотаріусів України. Центр політико-правових реформ. URL: <https://pravo.org.ua/poryadokdystsyplinarynogo-provadhennya-shhodonotariusiv-ukrayiny-proekt/>. (дата звернення 01.05.2025 р.)

Суярко К. О., студентка гр. АЮ-211

Науковий керівник: Апанасенко К. І., професор кафедри публічного та приватного права, доктор юридичних наук, доцент
*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ МІЖДЕРЖАВНИХ СКАРГ

Європейський суд з прав людини (далі - ЄСПЛ) є міжнародною судовою установою, яка забезпечує дотримання прав і свобод, закріплених у Конвенції

про захист прав людини і основоположних свобод (далі - Конвенція). Хоча найбільш розповсюдженими є індивідуальні скарги, коли фізичні чи юридичні особи звертаються до Суду з приводу порушення їхніх прав з боку держав, ЄСПЛ також розглядає міждержавні скарги. Це специфічна процедура, яка має свої особливості та є важливим механізмом для забезпечення прав людини на міжнародному рівні [1].

Міждержавна скарга - це позов, поданий однією державою-учасницею Конвенції проти іншої держави-учасниці. Така скарга подається у випадку, коли одна з держав вважає, що інша порушує положення Конвенції, зокрема, права і свободи громадян. Міждержавні скарги мають на меті не лише захист окремих осіб, а й забезпечення верховенства права та підтримання міжнародного правопорядку у Європі.

Згідно зі статтею 33 Конвенції «Міждержавні справи» будь-яка держава-учасниця має право подати скаргу проти іншої держави-учасниці з приводу порушення Конвенції. Держава-заявник може скаржитися як на порушення прав власних громадян, так і на порушення прав осіб, які перебувають під юрисдикцією держави-відповідача. Міждержавні скарги розглядаються незалежно від наявності індивідуальних скарг і можуть стосуватися порушень, що зачіпають інтереси великої кількості людей або є систематичними [2].

Сама процедура щодо розгляду міждержавних скарг, має деякі специфічні риси, зокрема:

1) Компетенція Суду: Суд не має права відмовити у розгляді скарги, поданої однією з держав-членів, навіть якщо індивідуальні особи не можуть довести свою участь у справі. Міждержавні скарги розглядаються як такі, що мають суспільний інтерес і можуть стосуватися важливих правових питань.

2) Особливий порядок розгляду: ЄСПЛ застосовує специфічний порядок у міждержавних справах. Сторони представляються через уряди своїх держав, а процес побудований так, щоб надати можливість обом сторонам представити свої аргументи. Суд ретельно розглядає всі надані докази, зокрема, свідчення, документи та інші матеріали.

3) Процедура прийнятності: На відміну від індивідуальних скарг, де перевіряється прийнятність з урахуванням конкретного інтересу заявника, міждержавні скарги перевіряються на прийнятність на основі наявності достатніх доказів порушення Конвенції. Процес прийнятності може включати дипломатичне обговорення між державами або інші форми міжнародного співробітництва [3, с. 67].

Варто зазначити, що в міждержавних справах ЄСПЛ приділяє особливу увагу доказам, наданим обома сторонами, і часто застосовує широкий спектр методів для оцінки достовірності інформації, враховуючи політичну складову

таких спорів. Суд може запитувати додаткову інформацію та аналізувати ситуацію у контексті прав людини, орієнтуючись на принципи об'єктивності, незалежності та неупередженості. Серед важливих джерел доказів можуть бути офіційні звіти, міжнародні угоди, висновки комісій та свідчення громадських організацій. Оцінка матеріалів здійснюється з урахуванням принципу пропорційності та належної юридичної обґрунтованості кожної позиції.

Міждержавні справи часто є політично чутливими і можуть ускладнюватися відсутністю належного доступу до доказів та взаємною недовірою між сторонами. У процесі розгляду таких справ ЄСПЛ намагається дотримуватися принципу неупередженості, проте сам факт судового процесу може ускладнювати міжнародні відносини.

У разі визнання держави винною в порушенні Конвенції Суд виносить рішення, яке може містити рекомендації щодо усунення порушень, а також вимогу щодо виплати компенсації потерпілим, якщо це можливо. Оскільки ЄСПЛ не має механізмів прямого примусу, виконання рішень Суду залежить від держави-відповідача і контролюється Комітетом міністрів Ради Європи, згідно статті 46 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Серед відомих міждержавних справ можна виділити справу «Грузія проти Росії» (I) – 2014 року), в якій рішення Європейського суду з прав людини стосується адміністративної практики, що пов'язана із систематичними утисками, затриманнями, нападами та вбивствами громадян грузинської національності, які проживають на окупованих територіях Грузії та поблизу лінії розмежування [4]. У своєму рішенні ЄСПЛ визнав, що Росія порушила кілька положень Європейської конвенції з прав людини, зокрема: ст. 3; ст. 13; ст. 38; ст. 5 § 1 та статті 4 Протоколу № 4 Конвенції.

Це рішення важливе для підтвердження міжнародної відповідальності Росії за порушення прав людини під час і після конфлікту з Грузією. Хоча воно не привело до негайних змін у політичній ситуації, але воно стало важливим юридичним прецедентом для подальших скарг щодо порушень прав людини в контексті збройних конфліктів, особливо у відносинах між державами-членами Ради Європи. Також рішення висвітлило проблему міжнародних зобов'язань, пов'язаних із окупацією територій, і стало важливим інструментом у міжнародних судових розглядах з порушення прав людини під час збройних конфліктів.

Отже, міждержавні скарги перед ЄСПЛ є важливим інструментом для забезпечення прав людини та підтримки міжнародного правопорядку. Вони дозволяють державам вирішувати порушення прав на міжурядовому рівні і мають значний потенціал для досягнення довготривалих змін. Однак для того,

щоб ці скарги були максимально ефективними, важливо, щоб такі процеси як: реєстрація скарги, попередній розгляд, прийняття рішень та впровадження стягнень з подальшим контролем – були швидкими та включали реальні санкції для порушників, адже затримки можуть знизити дієвість механізмів захисту.

Список літератури

1. Вища рада правосуддя. Європейський суд з прав людини. URL: <https://hcj.gov.ua/page/yevropeyskyy-sud-z-prav-lyudyny> (дата звернення 25.05.2025).
2. Європейська Конвенція з прав людини № 475/97-ВР від 17.07.97 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 25.05.2025).
3. Лакарова Г. А. Правова природа міждержавних скарг в Європейському суді з прав людини. ст. 66-73. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/62_2018/8.pdf (дата звернення 25.05.2025).
4. Справа «Грузія проти Росії» (I) (Заява № 13255/07, 3 липня 2014 року). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22display%22:\[%220%22\],%22languageisocode%22:\[%22UKR%22\],%22appno%22:\[%2213255/07%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-153716%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22display%22:[%220%22],%22languageisocode%22:[%22UKR%22],%22appno%22:[%2213255/07%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-153716%22]}) (дата звернення 25.05.2025).

Титенок К. Т., студентка гр. ЗМПР (ацю)-241

Науковий керівник: Литвиненко В. М., завідувачка кафедри публічного та приватного права, кандидат юридичних наук, доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ РОБОЧОГО ЧАСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З 24 лютого 2022 року Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [1] відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2] в Україні запроваджено режим воєнного стану, що істотно впливає на всі сфери суспільного життя, включно з трудовими правовідносинами. Однією з ключових категорій, що зазнає трансформації в умовах збройного конфлікту, є робочий час. Потреба забезпечення національної безпеки, стабільного функціонування економіки та підтримки життєздатності критичної інфраструктури зумовлює запровадження особливого режиму праці, що може передбачати як скорочення, так і подовження

тривалості робочого дня, зміну графіків роботи, тощо. Водночас забезпечення балансу між правами працівників і потребами роботодавців вимагає чіткого правового регулювання та адаптації трудового законодавства до воєнних реалій. У цьому контексті особливого значення набуває аналіз змін, запроваджених у трудовому законодавстві України під час воєнного стану, зокрема щодо організації, обліку та нормування робочого часу.

В Україні немає законодавчого визначення поняття «робочий час». Звертаючись до міжнародних нормативно-правових актів, зокрема, статті 2 Директиви 2003/88/ЄС «Про деякі аспекти організації робочого часу» можна визначити, що робочий час – це будь-який період, протягом якого працівник відповідно до національного законодавства та/або практики, перебуває на робочому місці в розпорядженні роботодавця, виконує трудову функцію, інші обов’язки [3].

Відповідно до статті 1 Конвенції МОП № 47 від 22 червня 1935 року «Про скорочення тривалості робочого часу до сорока годин на тиждень», а також статті 50 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України), визначено, що нормальна тривалість робочого часу для працівників не повинна перевищувати 40 годин на тиждень. При цьому підприємства та організації мають право встановлювати скорочений робочий тиждень у колективному договорі, за умови, що він не перевищуватиме встановленої норми [4, 5].

Згідно з вимогами частин першої та другої статті 6 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» нормальну тривалість робочого часу у період дії воєнного стану може бути збільшено до 60 годин на тиждень для працівників, зайнятих на об’єктах критичної інфраструктури (в оборонній сфері, сфері забезпечення життєдіяльності населення тощо) [6]. Таким чином, положення статті 50 КЗпП України продовжують працювати, не суперечать положенням Закону «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» і поширюються на всіх працівників, крім тих, що зайняті на об’єктах критичної інфраструктури.

Якщо роботодавець здійснює діяльність для забезпечення життєдіяльності населення, але об’єкт не має статусу критичної інфраструктури, це не дає підстав встановлювати 60-годинний робочий тиждень. Слід зазначити, що встановлення 60-годинного робочого тижня для працівників на об’єктах критичної інфраструктури є правом, а не обов’язком роботодавця і таке рішення має бути обґрунтованим реальними потребами підприємства, що працює в оборонній сфері чи забезпечує життєдіяльність населення, що унеможливорює свавільне збільшення роботодавцем тривалості робочого тижня для працівників.

Водночас, для працівників, зайнятих на об'єктах критичної інфраструктури, яким відповідно до законодавства встановлюється скорочена тривалість робочого часу, тривалість робочого часу у період дії воєнного стану не може перевищувати 40 годин на тиждень [6]. Тобто, роботодавець не може збільшувати тривалість робочого часу більше ніж 40 годин на тиждень на об'єктах критичної інфраструктури зі шкідливими та небезпечними умовами праці, де законодавством тією чи іншою мірою скорочена тривалість робочого часу. Право на скорочений робочий тиждень мають працівники, зайняті на роботах зі шкідливими умовами праці, що визначені у Переліку виробництв, цехів, професій і посад із шкідливими умовами праці, робота в яких дає право на скорочену тривалість робочого тижня (далі – Перелік), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2001 № 163 [7]. Це право надається на підставі результатів атестації робочих місць за умовами праці.

У контексті правового режиму воєнного стану законодавець надає роботодавцеві розширені повноваження щодо організації режиму робочого часу, що, зокрема, відображено у праві самостійно визначати тривалість робочого тижня — п'ятиденний або шестиденний, визначати час початку і закінчення щоденної роботи (зміни), скорочувати тривалість щотижневого безперервного відпочинку до 24 годин [6]. Такий підхід зумовлений необхідністю забезпечення гнучкості в управлінні трудовим процесом в умовах воєнного стану, коли оперативність і стабільність виробничих процесів мають критичне значення.

Разом із тим, надання роботодавцеві таких дискреційних повноважень без обов'язкової участі представників працівників чи погодження з профспілками викликає занепокоєння з точки зору забезпечення трудових прав. Особливо це стосується потенційного перевантаження працівників у випадку запровадження шестиденного робочого тижня без належного обґрунтування або компенсаційних механізмів та скорочення тривалості щотижневого безперервного відпочинку до 24 годин. Якщо у довоєнних умовах вибір форми робочого тижня був результатом певного балансу інтересів між роботодавцем і працівниками, то під час воєнного стану цей баланс зміщено на користь оперативності управлінських рішень, що хоча й відповідає вимогам часу, водночас послаблює механізми соціального діалогу.

Одним із найбільш дискусійних положень Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» є норма, згідно з якою на період дії воєнного стану не застосовуються окремі гарантії та обмеження, передбачені Кодексом законів про працю України, зокрема статтею 53 (скорочена тривалість роботи напередодні святкових і неробочих днів), частиною першою статті 65 (обмеження залучення до понаднормової роботи),

частинами третьою–п'ятою статті 67 (встановлення вихідних днів), а також статтями 71 (робота у вихідні дні), 73 (перелік святкових і неробочих днів), 78-1 (гнучкий режим робочого часу) та частиною другою статті 5 Закону України «Про відпустки» (заборона ненадання щорічної основної відпустки протягом двох років поспіль) [6].

У довоєнний період ці норми мали важливе значення для забезпечення трудових прав, охорони праці та підтримання балансу між роботою і відпочинком. Зокрема, обмеження на понаднормову роботу та обов'язкове скорочення тривалості роботи перед святами мали не лише соціальний, а й медико-психологічний ефект. Важливо підкреслити, що ці норми не скасовуються остаточно, а лише призупиняються на період дії воєнного стану, що формально зберігає їхню чинність на майбутнє. Водночас відсутність чітких механізмів контролю за обґрунтованістю невикористання цих норм може призвести до зловживань з боку окремих роботодавців.

Отже, умови воєнного стану в Україні зумовили кардинальні зміни у сфері трудових правовідносин, зокрема — в організації робочого часу. У відповідь на виклики збройної агресії держава була змушена тимчасово трансформувати трудове законодавство, розширивши повноваження роботодавців щодо регулювання режиму праці задля забезпечення безперебійного функціонування критичної інфраструктури, економіки та оборонного потенціалу. Водночас такі зміни мають подвійний ефект: з одного боку, вони відповідають нагальним потребам національної безпеки, з іншого — створюють ризики послаблення соціального захисту працівників.

У чинному трудовому законодавстві України досі відсутнє чітке визначення поняття «робочий час», що ускладнює розмежування суміжних категорій, зокрема робочого та вільного часу, а також створює простір для неоднозначного трактування норм трудового законодавства в умовах воєнного стану, внаслідок чого виникає необхідність законодавчого закріплення дефініції «робочий час» як фундаментального елемента правового механізму регулювання трудових відносин.

Слід звернути увагу на тимчасове припинення дії низки норм трудового законодавства, які забезпечували соціальний баланс і захист працівників (обмеження понаднормової роботи, скорочення тривалості робочого дня напередодні свят, гнучкий режим роботи тощо). Формальне призупинення їх дії може бути виправданим у надзвичайних обставинах, однак відсутність належного контролю та механізмів перевірки обґрунтованості таких рішень створює поле для зловживань з боку недобросовісних роботодавців.

Список літератури

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення – 19.05.2025).
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>. (дата звернення – 19.05.2025).
3. Directive 2003/88/EC of the European Parliament and of the Council of 4 November 2003 concerning certain aspects of the organisation of working time. OJ L 299, 18.11.2003. P. 9.
4. Конвенція МОП № 47 про скорочення тривалості робочого часу до сорока годин на тиждень від 22.06.1935. Міжнародна організація праці. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_145#Text.
5. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.
6. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення – 19.05.2025).
7. Про затвердження Переліку виробництв, цехів, професій і посад із шкідливими умовами праці, робота в яких дає право на скорочену тривалість робочого тижня: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2001 № 163. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/163-2001-п#Text> (дата звернення – 19.05.2025).

Трач В. В., студентка гр. КЮ-232

Науковий керівник: Чічкань М. В., доцент кафедри публічного та приватного права, кандидат юридичних наук, доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРАВОВИЙ СТАТУС ІНОЗЕМЦІВ: МІЖНАРОДНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Проголошення Україною євроінтеграційного курсу та відповідне формування внутрішньої й зовнішньої політики обумовлює необхідність подальшого дослідження правового статусу іноземців. На підставі статті 26 Конституції України можна стверджувати, що іноземні громадяни, які перебувають на території України на законних підставах, мають рівні з

громадянами України права і свободи, а також зобов'язані дотримуватися аналогічних обов'язків, за винятком обмежень, визначених Конституцією, законами або міжнародними договорами України [1]. Відповідно до українського законодавства питання правового статусу іноземних громадян регулюється Конституцією України 1996 р., Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» 2011 р., а також іншими законодавчими та підзаконними актами.

Згідно з частиною 6 статті 1 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», іноземцем вважається особа, яка не має громадянства України, але має громадянство (підданство) іншої держави або декількох держав одночасно [2]. Важливо зазначити, що іноземні громадяни, які перебувають під юрисдикцією України, незалежно від законності їхнього перебування, мають невід'ємне право на визнання їх правосуб'єктності, а також основних прав і свобод людини. У зв'язку з цим, іноземцям гарантується дотримання їхніх особистих прав, зокрема: забезпечення права на життя; повага до людської гідності; право на свободу; право на недоторканність житла; збереження таємниці особистої комунікації, включно з листуванням, телефонними розмовами, телеграфними й іншими повідомленнями; захист від втручання в приватне та сімейне життя; право вільно пересуватись і самостійно обирати місце проживання; свобода висловлювань, думок та переконань тощо.

Зміст політичних прав іноземців має низку характерних особливостей. Як правило в Україні їм не надається права голосувати на виборах та обіймати виборні посади в органах державної влади. Крім того, на іноземців, не поширюється обов'язок проходження військової служби.

Разом із наданими правами, іноземні громадяни в Україні мають виконувати низку обов'язків. Зокрема, вони мають додержуватися Конституції та законів України; поважати права, свободи, честь і гідність інших осіб; сплачувати податки і збори відповідно до встановленого законодавством порядку тощо.

Цілком обґрунтованою є позиція А. В. Войціховського, який підкреслює, що іноземці можуть користуватися правами чи нести обов'язки, пов'язані з їхнім громадянством, лише в тій мірі, у якій це допускається державою перебування. Такий підхід відповідає принципу територіального верховенства держави у межах своїх кордонів. Водночас держава зобов'язана дотримуватись загальновизнаних норм міжнародного права та взятих на себе міжнародних зобов'язань [3, с. 173].

На сьогодні в міжнародному праві не існує загального універсального документа, який би цілісно визначав правовий статус іноземців. Проте є цілий

ряд міжнародних договорів, направлених на врегулювання окремих аспектів правового статусу іноземних громадян. До них, зокрема, належать Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські й політичні права 1966 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р. тощо.

Згідно зі статтею 2 Загальної декларації прав людини 1948 р., кожна людина має право на всі проголошені в ній права і свободи, незалежно від расової чи етнічної приналежності, кольору шкіри, статі, мови, віросповідання, політичних або інших переконань, походження, матеріального становища, соціального статусу чи будь-яких інших обставин [4]. Міжнародний пакт про громадянські й політичні права 1966 року [5], а також Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 року [6] закріплюють зобов'язання кожної держави поважати та гарантувати права всім особам, які перебувають як на її території, так і під її юрисдикцією, незалежно від расової чи етнічної приналежності, кольору шкіри, статі, мови, віросповідання, політичних або інших переконань, походження, матеріального становища чи будь-якої іншої ознаки. Усі вищезгадані міжнародні документи містять численні положення, що починаються з формулювання: “кожна людина...”, тобто будь-яка людина, яка перебуває на території держави, має право на захист і здійснення прав і свобод, передбачених цими нормативно-правовими актами, включаючи іноземців.

Окрім того, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р. встановлює, що іноземці, які законно перебувають на території держави, мають право вільно пересуватися та обирати місце проживання в межах цієї держави (стаття 12). Також цей Пакт передбачає, що іноземці, які перебувають на території держави на законних підставах, можуть бути вислані лише на основі рішення, прийнятого відповідно до чинного законодавства, і, якщо тільки цього не вимагають імперативні міркування державної безпеки, таким особам має бути надане право висловити заперечення проти свого вислання, домагатися перегляду своєї справи компетентним органом чи особою або групою осіб, спеціально уповноважених компетентною владою, а також право на представництво з метою участі в розгляді справи цим органом, особою або особами (стаття 13) [5].

З урахуванням положень міжнародних документів, які закріплюють основоположні права для іноземців, що перебувають на законних підставах у межах держави, особливого значення набувають і відповідні кроки, здійснені Україною на національному рівні. Так, у відповідь на значну підтримку, надану Республікою Польща вимушеним переселенцям з України, було ухвалено Закон України «Про встановлення додаткових правових та соціальних гарантій для громадян Республіки Польща, які перебувають на території України» [7].

Стаття 1 зазначеного Закону передбачає, що громадяни Польщі, їхні подружжя та діти, які в'їхали на територію України з Польщі для тимчасового перебування, а також їхні діти, народжені в Україні, мають право легально

перебувати на території держави протягом 18 місяців з моменту набрання чинності цього Закону [7]. Також громадянам Республіки Польща надаються додаткові правові та соціальні гарантії, серед яких — продовження терміну безвізового перебування, звільнення від обов'язку отримання дозволу на працевлаштування, спрощена процедура оформлення посвідки на тимчасове проживання тощо.

Як підсумок слід зазначити, що правовий статус іноземців врегульований національним законодавством України, а також положеннями міжнародних договорів та конвенцій. Правовий статус іноземців в Україні визначається сукупністю їхніх прав та обов'язків і фактично не відрізняється від статусу громадян за винятками, що передбачені національним законодавством.

Список літератури

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 22.03.2025).
2. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text> (дата звернення: 23.03.2025).
3. Войціховський А. В. Міжнародне право: підручник. Харків. 2020. 544 с.
4. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 25.03.2025).
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 25.03.2025).
6. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 25.03.2025).
7. Про встановлення додаткових правових та соціальних гарантій для громадян Республіки Польща, які перебувають на території України: Закон України від 28.07.2022 р. № 2471-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2471-20#Text> (дата звернення: 22.04.2025).

Фандєєва В. А., студентка гр. ЦГЮ-211

Науковий керівник: Пузирна Н. С., доцент кафедри публічного та приватного права, кандидат юридичних наук, доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

НОТАРІУС ЯК МЕДІАТОР У ВРЕГУЛЮВАННІ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ

Серед науковців та громадськості висувуються різні тези, стосовно визнання нотаріуса як медіатора у врегулюванні конфліктних ситуацій, але суть їх зводить до того, що законодавче врегулювання медіації сприятиме швидшому й менш витратному вирішенню спорів, зменшенню судового навантаження, зростанню довіри до правосуддя, а також розширенню професійних можливостей нотаріусів. Водночас ефективність упровадження медіації в Україні залежатиме від подальших законодавчих рішень.

Особливості правового статусу нотаріуса визначені статтею 3 Закону України «Про нотаріат». Але у зв'язку з прийняттям Закону України «Про медіацію» до положень статті 3 були внесені зміни, які надали нотаріусам право поєднувати свою діяльність із функціями медіатора. Крім того, закон доповнено статтею 16¹, яка визначає, що Нотаріальна палата України відповідає за підготовку нотаріусів у сфері медіації та ведення відповідних реєстрів.

Аналіз Закону України «Про медіацію» показує, що до майбутніх медіаторів не висувуються вимоги щодо освіти чи досвіду роботи – основною умовою є проходження базової підготовки. Закон також акцентує увагу на таких процедурах: добровільність, конфіденційність, нейтральність і особистісних якостях медіатора [1].

Формулювання статті 3 Закону України «Про нотаріат» свідчить, що функції медіатора є окремим видом діяльності, не пов'язаним із нотаріальними повноваженнями. Поєднання цих ролей вимагає дотримання встановлених обмежень, зокрема щодо режиму роботи нотаріуса (не менше 5 годин на день, 5 днів на тиждень) [2].

Слід зазначити, що, поєднання функцій ускладнюється через сутнісні відмінності у підходах до роботи: якщо нотаріус зобов'язаний роз'яснювати права та наслідки дій клієнтів, то медіатор, відповідно до закону, не має права давати поради чи рекомендації щодо вирішення спору. Також різняться й самі правовідносини – нотаріус діє у сфері безспірних прав, тоді як медіатор допомагає сторонам врегулювати конфлікти.

Виконання функцій медіатора є для нотаріуса новим видом діяльності, що не входить до переліку його повноважень, визначених Законом України «Про нотаріат». Якщо нотаріус стає медіатором, він виконує додаткову функцію, яка хоча й сумісна з основною професією, проте здійснюється окремо – не в межах нотаріальної діяльності. Це принципово важливо для розуміння співвідношення правових статусів нотаріуса і медіатора.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про медіацію», ця діяльність охоплює врегулювання конфліктів у різних сферах (цивільній, сімейній, трудовій, господарській, адміністративній, кримінальній), і чинне законодавство не обмежує нотаріуса у праві проводити медіацію в будь-яких справах. Таким чином, нотаріус-медіатор має той самий обсяг прав і обов'язків, що й медіатор, який не має статусу нотаріуса.

Як зазначає О. М. Козакевич, перевага медіації полягає у її універсальності – вона не обмежується жодною конкретною галуззю права. Тому функції медіатора не належать до «нотаріальної діяльності» в розумінні законодавства [3, с. 89]. Слід також враховувати, що правовий статус і повноваження тісно пов'язані: здобуття статусу передбачає отримання відповідних прав. Таким чином, статуси нотаріуса і медіатора є самостійними та незалежними. Втрата одного не тягне автоматичної втрати іншого. Закон, зокрема, не передбачає припинення статусу медіатора у разі анулювання свідоцтва нотаріуса. Тому у цьому контексті постає питання щодо доцільності обмеження права нотаріусів проходити підготовку як медіатора виключно через Нотаріальну палату. Адже їхня підготовка не відрізняється за змістом від базового курсу, який проходять усі медіатори незалежно від професії.

Вимога Закону щодо обов'язкового проходження навчання саме в Нотаріальній палаті України обмежує право нотаріусів на вільний вибір установи для здобуття нових професійних компетенцій. Це звужує їхні можливості в отриманні навичок медіатора, попри те, що законодавство про медіацію передбачає рівність прав для всіх медіаторів, незалежно від їхньої базової професії.

Нині точаться дискусії щодо моделі розвитку медіації: обов'язкова досудова процедура для окремих категорій справ (сімейних, трудових тощо) чи збереження принципу добровільності. Так, Т. В. Водоп'ян пропонує впровадити обов'язкову попередню зустріч із медіатором у певних спорах, що могло б стати ефективним компромісом [4]. Натомість Т. А. Цувіна виступає за збереження добровільності участі в медіації для всіх категорій справ [5, с. 196].

Частина 4 статті 124 Конституції України допускає можливість запровадження обов'язкового досудового порядку врегулювання спорів. Така

редакція була закріплена Законом №1401-VIII від 2 червня 2016 року. У пояснювальній записці до нього наголошувалося, що це сприятиме розвитку альтернативних способів вирішення спорів, зокрема медіації [6].

Можливість досудового врегулювання спорів є додатковим інструментом правового захисту, який держава надає учасникам правовідносин. Це не суперечить принципу здійснення правосуддя виключно судом. Стимулювання досудових процедур може підвищити рівень правового захисту, однак їх застосування повинно залишатися правом, а не обов'язком особи.

Попри дискусії щодо доцільності таких нововведень, зміни до статті 124 Конституції України все ж були внесені, а в законодавстві закладено основи для застосування медіації в різних категоріях справ (наприклад, ч. 7 ст. 49 ЦПК України, ч. 7 ст. 46 ГПК України, ч. 5 ст. 47 КАС України). Це свідчить про тенденцію до розвитку інституту медіації, зокрема можливе запровадження обов'язкової досудової процедури в окремих категоріях спорів. Такий підхід міг би стати ефективним способом розвантаження судів і формування культури позасудового врегулювання конфліктів.

У науковій літературі медіація розглядається як складова недержавної системи врегулювання спорів, що функціонує паралельно з державною (судовою). Проте не можна погодитися з думкою Н. А. Мазаракі про те, що держава делегує частину публічної влади медіатору та сторонам спору. Медіація не замінює суд і не порушує права на судовий захист, навіть якщо передбачена як обов'язкова перед зверненням до суду [7, с. 153].

По-перше, сторони зберігають право обирати медіатора та можуть у будь-який момент відмовитися від процедури. По-друге, у разі звернення до медіації суд може зупинити провадження або оголосити перерву (наприклад, ст.ст. 198, 251 ЦПК України), що дає сторонам простір для добровільного врегулювання конфлікту. Законодавство чітко фіксує, що медіація є позасудовим способом вирішення спорів (ст. 197 ЦПК України, ст. 66 КАС України тощо).

Слушною є позиція, згідно з якою обов'язковість попередньої медіації не суперечить праву на доступ до суду, адже така процедура не є остаточною та не перешкоджає зверненню до суду за будь-яких наслідків. Також між принципами публічності судового процесу й конфіденційності медіації немає конфлікту, оскільки присудова медіація лише тимчасово зупиняє розгляд справи, не підміняючи судову функцію.

Отже, навіть у разі запровадження в Україні обов'язкової медіації перед зверненням до суду в окремих категоріях справ, медіатор не набуває владних повноважень і не включається до системи правосуддя. Його правовий статус залишається незмінним – він діє як незалежна, неупереджена та нейтральна особа, яка сприяє врегулюванню спору поза судом у межах, визначених законом.

Здійснення нотаріусом функцій медіатора відбувається поза межами його нотаріальної діяльності й становить окремий вид професійної активності. Правовий статус медіатора є додатковим і не змінює основної ролі нотаріуса. Під час медіації він не виконує повноважень, властивих нотаріальній діяльності.

Таким чином, медіація, як позасудова процедура, має свої принципи – незалежність, нейтральність, неупередженість – що не суперечать правовому статусу нотаріуса, котрий також не є представником владної системи, хоча і діє від імені держави. Розмежування ролей нотаріуса і медіатора є важливим для збереження об'єктивності й дотримання професійних стандартів кожної зі сфер.

Список літератури

1. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення 02.05.2025 р.)
2. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення 02.05.2025 р.)
3. Козакевич О. М. Роль медіації у забезпеченні доступу до правосуддя. Вісник Пенітенціарної асоціації України. 2020. № 4(14). С. 87-95.
4. Водоп'ян Т. В. Перспективи розвитку медіації в Україні: аналіз необхідності впровадження та можливих моделей інституту. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/12.1/5.pdf>. (дата звернення 02.05.2025 р.)
5. Цувіна Т. А. Впровадження інституту присудової медіації як перспективний напрямок реформування цивільного процесуального законодавства України. Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 лип. 2017 р.). Київ, 2017. С. 195-200.
6. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення 02.05.2025 р.)
7. Мазаракі Н. А. Медіація в Україні: теорія та практика: монографія / Інститут законодавства Верховної Ради України. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 276 с.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА
ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Збірник матеріалів круглого столу

(м. Чернігів, 22 травня 2025 року)

Підписано до друку 27.05.2025. Формат 60×84/16.
Ум. друк. арк. – 4,48. Тираж 100 пр. Замовлення № 11/25

Редакційно-видавничий відділ Національного університету «Чернігівська політехніка»
14030, Україна, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виговлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 7128 від 18.08.2020 р.